

המכון למדיניות ואסטרטגיה
בית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה
הבינתחומי הרצליה

פטריוטיות וחוסן לאומי בישראל

סקר הפטריוטיות 2007

- מסמך עבודה -

אפרים (אפי) יער
אפרת פלג

תודות לקבוצת IDB על תרומתה לסקר זה והבאתו לדיון במושב "פטריוטיות וחוסן לאומי" בכנס הרצליה 2007

© כל הזכויות שמורות למכון למדיניות ואסטרטגיה (2007)

רח' כנפי נשרים, הרצליה

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם, לאחסן במאגר מידע או להפיץ מסמך זה או קטעים ממנו בשום צורה ובשום אמצעי, אלקטרוני, אופטי או מכני, ללא אישור בכתב מהמכון למדיניות ואסטרטגיה, למעט ציטוט של מובאות מהכתוב לצורכי ביקורת או סקירה.

הודפס בישראל.

עיקרים

העיון והדיון בפטריוטיות בישראל, כמכלול מושגי וכתופעה חברתית-פוליטית, נדחקו זה מכבר לקרן זווית מסיבות שונות, שחלקן נעוצות בתהליכים שעברו על החברה הישראלית. מאחר ועניינם של המכון למדיניות ואסטרטגיה, ושל כנסי הרצליה השנתיים, הוא בעשיית מאזן החוסן והביטחון הלאומי, והואיל ואי-אפשר להעריך את חוסנה של המדינה בלא להתייחס למרכיב הפטריוטי בקרב אזרחיה, הרי שהתחייבה בחינה ישירה של מכלול זה. לפיכך, נטלנו על עצמנו לבחון את המכלול במישורים שונים, למין מיפוי באמצעות סקר פרטני ומעמיק – אותו נרצה לחזור ולבצע מדי שנה – ועד לעיון ומחקר של היבטים ותהליכים הקשורים במכלול זה.

במסמך זה מובאים בפרוטרוט ממצאי הסקר וכן השאלון ששימש אותו. בהכנתם נסמכנו על שאלונים וסקרים דומים שנעשו על ידי אוניברסיטאות ומכוני מחקר בארה"ב ובמדינות אחרות. בנוסף, במסמך נכללות שתי התייחסויות עיוניות לנושא הפטריוטיות, על מנת לשים אותו בהקשרים הרלוונטיים לו.

מבין הממצאים העיקריים שעולים מהסקר – ענייננו המרכזי, כאמור, נעוץ בהשלכות של מידת הפטריוטיות על חוסנה הלאומי של המדינה. להלן כמה מהממצאים המשמעותיים במובן זה:

- לכלל אזרחי המדינה דרגה גבוהה של פטריוטיות ישראלית, על פי שני התבחינים המהותיים לכך - הנכונות להילחם בעבודה (85%) והרצון להישאר נטועים על אדמתה (87%). בהשוואה למדינות מתקדמות במערב - אין אף מדינה שעולה על ישראל בנכונות המוצהרת של אזרחיה להגן עליה.
- מנגד, גאוות אזרחי ישראל על מדינתם (77%) נמוכה בהשוואה למדינות אחרות, ובוודאי שאינה גאוה עיוורת. עיקר תפארתם - על ההישגים המדעיים והטכנולוגיים (97%) ועל ביצועי כוחות הביטחון (86%), בעוד הדמוקרטיה הישראלית (38%) ומדיניות הרווחה (22%) מקבלות שיעורי גאוה נמוכים.
- ככלל, נראה שהרוח הפטריוטית הישראלית הנוכחית, יותר מאשר ניזונה מהמורשת הערכית וההיסטורית של ישראל, או משאיפות אוטופיות (להיות "אור לגויים"), מעוגנת בשורשיות בארץ, ונובעת גם מהתגייסות לגונן עליה עקב תחושת מאוימות.
- רוב ערביי ישראל אינם גאים בישראליותם (56%) ואין הם נכונים להילחם להגנת המדינה (73%), אולם שיעור אלו מהם המאמינים כי ישראל טובה מרוב המדינות האחרות - הוא מהגבוהים בעולם המפותח (77%). במיוחד בולט כי שיעור הערבים הגאים במדיניות הרווחה (53%) גבוה פי שלושה משיעור היהודים הגאים בה (17%).
- קיימת שונות בין אופי וביטויי הפטריוטיות של אזרחי ישראל היהודים לאלה הערבים. בעוד שעבור הציבור היהודי הנכונות להילחם היא הראשונה במעלה מבחינת תפיסתו את הפטריוטיות, הרי שבציבור הערבי נכונות זו היא האחרונה בחשיבותה. עוד נמצא כי הפטריוטיות הפלסטינית שערביי ישראל מייחסים לעצמם רחבה פי שניים מאשר הפטריוטיות הישראלית בקרבם.

- הפטריוטיות של אזרחי ישראל היהודים חזקה יותר בקרב הימין מאשר בשורות השמאל; אצל הדתיים והמסורתיים מאשר בקרב החילונים; אצל המבוססים מאשר אצל מעוטי ההכנסה; אצל המבוגרים מאשר אצל הצעירים; ואצל חסרי השכלה האקדמית מאשר בקרב בעלי השכלה כזו.
- בקרב בעלי הכנסות נמוכות בציבור היהודי מורגש ניכור: נכונותם להילחם עבור הגנת המדינה היא המהוססת ביותר וכעשירית מהם אינם מוכנים לכך. תחושת השתייכותם לארץ היא אמנם גבוהה יחסית, עם זאת, ניכרת רתיעה בקרבם מלהגדיר עצמם כפטריוטים נלהבים.
- חומרת ה"פיחות הפטריוטי" במרוצת הדורות עולה בברור: לעומת ילידי שנות הקמת המדינה, הרי שבקרב הצעירים אשר הכרתם התעצבה בדור האחרון, ניכרת התרופפות מרכיבי ההקרבה והשורשיות. בעוד שאי נכונות להילחם להגנת המדינה כמעט ולא נודעת אצל המבוגרים, הרי שאחד מכל שבעה צעירים יהודים טוען כי כך יעשה (14%), ושניים מכל חמישה מעידים כי יעזבו את המדינה אם רמת חייהם תשופר משמעותית בנכר (44%).

ממצאי הסקר במלואם, המובאים במסמך זה, ראויים לעיון ולניתוח. אלה עשויים גם להניב לקחים ומסקנות, אשר בפני עצמם מחייבים דיון. כך, למשל, התדלדלות הרוח הפטריוטית בקרב דור הביניים והצעירים בציבור היהודי, שהיא אולי הממצא המדאיג ביותר מבחינת הסיכון לחוסנה העתידי של ישראל, מעוררת שאלות לגבי המסקנות החינוכיות המתבקשות – האם להשקיע בהתגברות על החולשות או בחיזוק נוסף של העוצמות? נוכח התמורות בביטוי הפטריוטיות בישראל ניכרות שתי גישות שונות להתמודדות. האחת, פוסט-ציונית במהותה, מציעה התאמת ערכיה של המדינה למציאות הרב-תרבותית המתפתחת בה. מנגד, קיימת גישה הקוראת לאריגת ציונות חדשה, המשמרת את ערכיה המכוננים של ישראל כמדינה יהודית ושואפת להתאימם לסדר היום של המאה העשרים ואחת. בכל אופן, ובאשר רוח פטריוטית יש ומנחילים מורי ומחנכי דור ואף מנהיגיו, דומה שהעול להתמודדות עם אתגר זה מונח לפתחם.

פטריטיזם וחוסן לאומי בישראל

המונח "חוסן לאומי", אשר כבר קנה לו שביטה בציבוריות הישראלית, בין השאר הודות לסדרת "כנסי הרצליה" השנתיים, מבקש להכיל בתוכו מגוון של מימדי עוצמה, שמקובל לראות אותם כחיוניים לקיומה ולשגשוגה של מדינה. מושג זה מרחיב את גבולותיו של המושג הוותיק יותר, "ביטחון לאומי", על שום שהוא כולל בתוכו גם מימדים מופשטים יותר, ההכרחיים לעוצמתה של מדינה, כגון מוראל לאומי, תחושת יעוד, כושר עמידה ואמונה בצדקת הדרך, מעבר למימדי עוצמה ידועים כדוגמת המימד הכלכלי, המדיני, הבינלאומי, החברתי והממשלי. עוצמתה הגשמית של מדינה לא תיכון ללא עוצמת רוחנית, ולפיכך שני מרכיבים אלו הם המכוננים יחדיו את מאזן החוסן הלאומי.

בלעז ניתן השם הגנרי "פטריטיזם" לכל אותם מימדים מופשטים, המבטאים מחויבות וזיקה רגשית של הפרט לקהילתו. לפיכך ביקשנו גם אנו לשאול מושג זה על-מנת לתאר ולנתח את רוח השייכות והנאמנות של הציבור בישראל. ביכרנו את השימוש במושג "פטריטיזם" על השימוש במושג "ציונות", שמעבר להיותו טעון, הוא ייחודי למציאות הישראלית, ולכן אינו נוח לבחינה השוואתית.

בחינה היסטורית מעלה כי ראשיתו של הדיון בפטריטיזם עוד במאה הרביעית לפני הספירה, עת התווכחו היוונים על המידות הטרומויות של האזרח הרצוי ועל המוסריות שבהעדפת העם על פני הגזע האנושי בכללותו (Stewart 1917). המלה "פטריטיזם" נגזרת מהמושג היווני-לטיני "פאטריה", שפירושה "אב" ו"ארץ אבות", ובלטינית מתייחס המושג גם לאזרחים-אחים. במילים אחרות, מונח הפטריטיזם מכווון לאותו רגש של זיקה, הזדהות ונאמנות ל"ארץ אבות" ול"מורשת אבות", עד כדי נכונות לגונן עליהן מפני צר ואויב.

על-אף כי ברור שעיקרו של הרגש הפטריטיזם בזיקה פרטיקולארית לקבוצה אנושית בעלת מאפיינים משותפים, הרי שקיימת מחלוקת ביחס לשאלה כלפי מי ומה מופנית הזיקה הפטריטיזטית. התפיסה הקלאסית, המשתקפת בהגותם של ג'ון סטיוארט מיל, אלכסיס דה-טוקוויל וג'ורג' אורוול, גורסת כי מדובר בזיקה לאדמה, למנהגים קדומים ולמורשת העבר. לעומתם, אברהם לינקולן תיאר זיקה מסוג שונה, המבוססת על דרך חיים, חוקה ומשטר, ופחות על שטח וקשר דם. לדבריו, הזיקה הפטריטיזטית מושתתת על הסכמה משותפת על רעיון פוליטי, ולכן טען כי מונח מדויק יותר יהא "Covenanted Patriotism", על שום חשיבות האמנה החברתית, המאגדת קהילה פוליטית (Schaar 1973).

למרות ההבדלים בין שתי גישות אלו, הן עדיין רואות בפטריטיזם רגש פרטיקולריסטי, המופנה כלפי קהילה מובחנת. פרשנות אחרת לפטריטיזם, השוברת את חומות הפרטיקולאריות, הוצגה על-ידי הפילוסופים בני-זמננו, יורגן האברמאס ומרתה נוסבאום. שניהם קוראים להחלפת הזיקה למולדת וללאום בזיקה קוסמו-פוליטית, באמצעות הפיכת ערכים הומניסטיים-אוניברסאליים לדבק המחבר בין אנשים (Canovan 2000, Markell 2000, McClay 2003). הצעה זו לא הפכה למקובלת בקרב כלל הציבור, והפטריטיזם נותרה מבוססת על זיקה לישות פוליטית ספציפית, המחוברת בקשרי שפה, תרבות, היסטוריה וקרבה אתנית.

לנוכח הניסיון לרדת לשורשי הזיקה הפטריטיזטית גם בדמוקרטיה המערבית של ימינו, עולה ומתבלט החסך בספרות מחקרית בנושא זה בישראל. שנינתו המצוטטת תדיר של סמואל ג'ונסון, על כי "הפטריטיזם הינו מפלטו האחרון של הנבל", רווחת במיוחד בישראל, והייתה למפלט הראשון של החומקים כאן מכל עיון או דיון בנושא. יתכן כי החוקרים בישראל מושכים ידם מעיסוק בפטריטיזם משום שבהקשר הישראלי הוצמד לה בעיקר צביון לאומני ותוקפני, תוך התעלמות מכך שהפטריטיזם מכילה בתוכה יסוד חיובי ודפנסיבי, הבא לבטא זיקה, גאווה ומחויבות לקולקטיב. אכן, הספרות המחקרית העולמית מבחינה היטב בין פטריטיזם ללאומיות. פטריטיזם מבטא הערכה חיובית, מלכדת ובונה כלפי קבוצת-הלאום, בעוד הלאומיות מבטאת אגרסיביות והמעטה בערכם של לאומים אחרים (Mummendey, Klink & Brown 2001, Antony 2003, Blank & Schmidt 2003, McClay).

פוסט-ציונות והפרטה תרמו לשחיקת ערכו של הפטריטיזם באקדמיה ובפובליציסטיקה הישראלים. (2003, Federico, Golec & Dial). יתכן שכוחות אופנתיים של רלטיביזם, פוסט-מודרניות, פוסט-ציונות והפרטה תרמו לשחיקת ערכו של הפטריטיזם באקדמיה ובפובליציסטיקה הישראלים.

העדר הדיון בישראל אודות הפטריטיזם אינו מבטל את עצם התקיימותה. בהיותה רגש אינסטינקטיבי, הרי שהיא מפעמת בציון, וגילויה רבים. אולם החסך בדיון האקדמי והציבורי הוא משווע, שהרי מתפקידם של מנהיגים ומורי דרך להמשיך ולהפיח את הרוח הפטריטיטית. נאום פריקלס על גאוותו בדמוקרטיה האתונאית, נאום גטיסבורג של לינקולן, כתביו ונאומיו של צרצ'יל ונאום ההכתרה של קנדי, כל אלו היו מקור להשראה ושימוש אבני דרך בבניית רגש פטריטיט בונה ומגונן. בישראל דומה שקצה נפשם של מנהיגים בהשראה פטריטיטית, אלא אם מדובר בהצדקת קורבן הנופלים ביום הזיכרון או בגיוס תרומות.

על-מנת למלא את החלל העמוק שנפער ביחס לעיסוק ברגש הפטריטיט, חיוני לפרוט רגש זה לפרטים ולהפכו למושא בדיקה אמפירי. הדיון האקדמי המעמיק שחל בחו"ל בעשורים האחרונים הראה כי הפטריטיטיות עשויה להיות מנותבת לאפיקים שונים, וכי קיימים ביטויים שונים של פטריטיטיות. Schatz (1997) & Stauc, ולאחריהם (2003) Parker, איתרו שלושה סוגים נפוצים של פטריטיזם. הראשון כונה "פטריטיזם סימבולי", על שום הדגש על זיקה לסמלים ולאמריקה עצמה; השני הוגדר כ"פטריטיזם קונסטרוקטיבי", המנותב לביקורת בונה ורציונאלית כלפי המשטר והתנהלותו; והשלישי זוהה כ"פטריטיזם עיוור", שייצג נאמנות עיוורת ובלתי-רציונאלית. Sullivan, Fried & Diez (1992). הרחיבו והצביעו על חמישה סוגי פטריטיזם: "פטריטיזם מרדנים" הרואים בזיקה הסמלית דבר מסוכן, ומתעלים את אהבתם למדינה דרך אקטיביזם ביקורתי; "פטריטיזם סביבתיים" המקדשים את הסביבה והאדמה ורואים במזהמי הסביבה בוגדים; "פטריטיזם קפיטליסטים" המעלים על נס את ענקי הכלכלה האמריקאית, ורואים בצמיחה כלכלית את התגשמות החזון הפטריטיט; "פטריטיזם סימבוליים" המפגינים זיקה רגשית חזקה ובלתי-ביקורתית כלפי המדינה; ו"פטריטיזם סימבולים לאומיים" המחזיקים בעמדות קיצוניות יותר, מעמידים את אמריקה בראש סדר הבריאה ודוחים את האפשרות שהיא עלולה לטעות.

כל זאת בא ללמדנו שבניסיוננו להתחקות אחר הרוח הפטריטיטית, יש להביא בחשבון מגוון של עמדות והתנהגויות העשויות לבטא אופנים שונים של פטריטיטיות. משום כך מתבססים סקרי הפטריטיטיות על שורה של שאלות מגוונות שנלקחו מהמחקרים שהוזכרו לעיל, כמו גם ממחקרים בינלאומיים (ISSP, WVS) ואמריקנים נוספים (AEI 2005). מתוך מאגר זה אותרו ארבעת המימדים הרלוונטיים ביותר לתופעת הפטריטיטיות הישראלית: מימד ההקרבה; מימד השורשיות; מימד הגאווה; ומימד הסמליות. כל אחד מהמימדים מייצג היבט אחר של הפטריטיזם, ובא לידי ביטוי בסקר בשורת שאלות והיגדים, שמטרתם לבחון כל היבט בעקיפין.

פטור בלי דיון קצר במעגלי פטריטיטיות אי אפשר. חילוקי הדעות בנוגע למושא הזיקה הפטריטיטיות ומורכבות המקרה הישראלי מחייבים אותנו להבהיר מהם המעגלים אליהם יכולים המרואיינים לתעל את הרגש הפטריטיט. אותרו שלושה מעגלי זהות עיקריים ונפרדים הרלוונטיים למקרה הישראלי: המעגל הישראלי; המעגל הפלסטיני/ערבי; והמעגל של האזרחות הזרה, הרלוונטי לאלו המתגוררים מחוץ למדינה או חיים בה, אך מחזיקים אזרחות זרה.

בהקשר זה חובה לציין כי בעוד שהזיקה הפטריטיטיות והאפיקים אליה היא מתועלת נדונו בהרחבה בספרות האקדמית, הרי שדיון סביב מעגלי פטריטיטיות ובמצב של "מולטי-פטריטיזם", טרם הבשיל. כך לא מן הנמנע שהזיקה הפטריטיטית הישראלית של ישראל שירד מהארץ ושל יהודי שמעולם לא התגורר בה, תצלח את מבחני הפטריטיטיות האופרטיביים, ותהפוך לבלתי-תלויה בזמן ובמקום.

סקר הפטריוטיות

מתודולוגיה

הסקר הנוכחי נערך על רקע שורת אירועים שהתרחשו במהלך השנה החולפת, שניתן להניח שהייתה להם השפעה כזו או אחרת על אזרחי המדינה. אין חולק על כך שהאירוע המרכזי עמו הייתה צריכה החברה הישראלית להתמודד השנה היה מלחמת לבנון, כולל אי-מוכנותו של צה"ל למלחמה לאחר שנים ארוכות של תרגול התמודדות עם הפלסטינים בשטחים. לכן נעשה בסקר ניסיון לאמוד כמה מהשפעותיה הפוטנציאליות על הרוח הפטריוטית. עם זאת, אין להמעיט בחשיבות של התפתחויות מהותיות אחרות, במיוחד התוצאות המאכזבות של תוכנית ההינתקות במישור המדיני והביטחוני, שהתגברות ירי הקסאמים היא רק אחת הבולטות שבהן; השימוש שנעשה בצה"ל ככוח פינוי של ישובים יהודים, שהם בשר מבשרה של האומה; גילויים מתרבים והולכים בדבר הסתאבות המערכת השלטונית; התחממות המאבק הפנים-פלסטיני בין החמאס לפת"ח; והסלמת האיום האיראני.

על מנת לבחון האם בעקבות התרחשויות אלו חלו שינויים בהיבטים השונים של הפטריוטיזם הישראלי, מתבסס בעיקרו סקר 2007 על הסקר שקדם לו בשנת 2006, תוך מספר שינויים והתאמות. שינויים אלו התחייבו הן מחמת הצורך להוסיף היבטים הרלוונטיים לעולם התוכן של הפטריוטיזם ולכלול דיון ספציפי בתוצאות המלחמה, והן בעקבות מבחנים סטטיסטיים שבוצעו על שאלות הסקר הקודם.

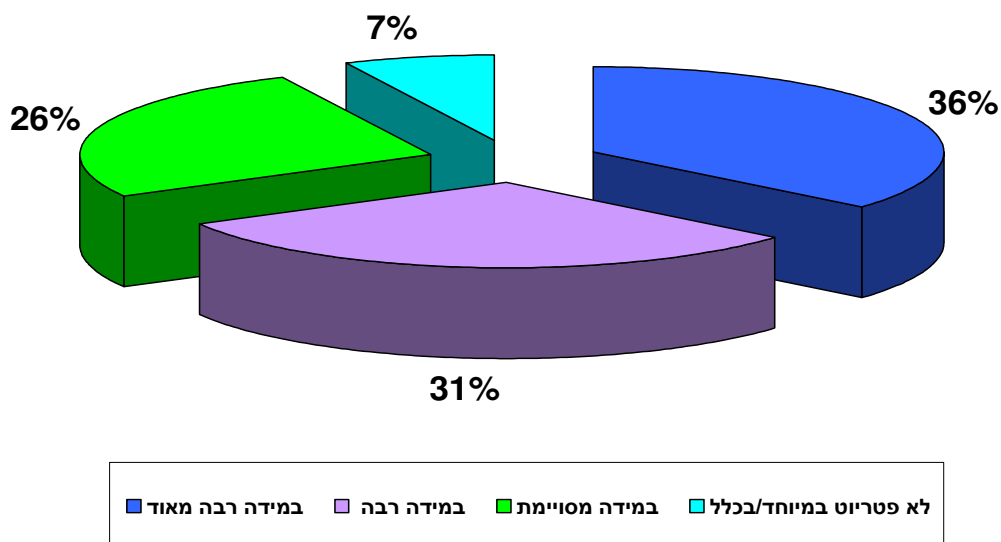
הסקר נערך בשלהי דצמבר 2006 בקרב מדגם אקראי של כ- 800 איש, המהווים מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל. השאלונים תורגמו גם לרוסית ולערבית על-מנת להבטיח נגישות למגזרים אלו. את עבודת הדגימה, תרגום השאלונים ואיסוף הנתונים ביצע מכון "מדגם יעוץ ומחקר". השאלון, המופיע כנספח, כלל שורת שאלות והיגדים העוסקים במימדים הרלוונטיים לפטריוטיות הישראלית: רמות, מעגלים ותפיסות סובייקטיביות של פטריוטיות; נכונות להקרבה; שורשיות; גאווה לאומית; זיקה לסמלי הלאום; והשפעת מלחמת לבנון על היבטים הקשורים לפטריוטיות. על-פי סדר זה יופיעו גם פרקי הסקר.

עוצמות סובייקטיביות של פטריוטיות, מעגליה ומרכיביה

רובם המכריע של האזרחים בישראל מעידים כי הם פטריוטים במידה כלשהי. בקרב היהודים - מבוגרים, עשירים, בעלי השכלה גבוהה, ותיקים ולא-חרדים נוטים להעיד על עוצמת פטריוטיות גבוהה יותר. בחינה מדוקדקת של רמת הפטריוטיות בקרב קבוצות שונות בציבור היהודי מלמדת כי בחלקן חל פיחות בזיקה הפטריוטית, לנוכח עליה שהסתמנה בקרב קבוצות אחרות.

60% מכלל המדגם מגדירים עצמם כפטריוטים במידה רבה. בקרב הציבור היהודי, 67% מגדירים את עצמם כפטריוטים במידה רבה, בעוד 36% מגדירים עצמם כפטריוטים במידה רבה מאוד. רק 7% מהיהודים רואים עצמם כבלתי-פטריוטים בעליל. בהשוואה לארה"ב, אחוז הפטריוטים בישראל הוא מעט נמוך יותר, שכן 72% מהאזרחים האמריקאים הצהירו ב-2005 כי הם פטריוטים במידה רבה (Gallup 2005)

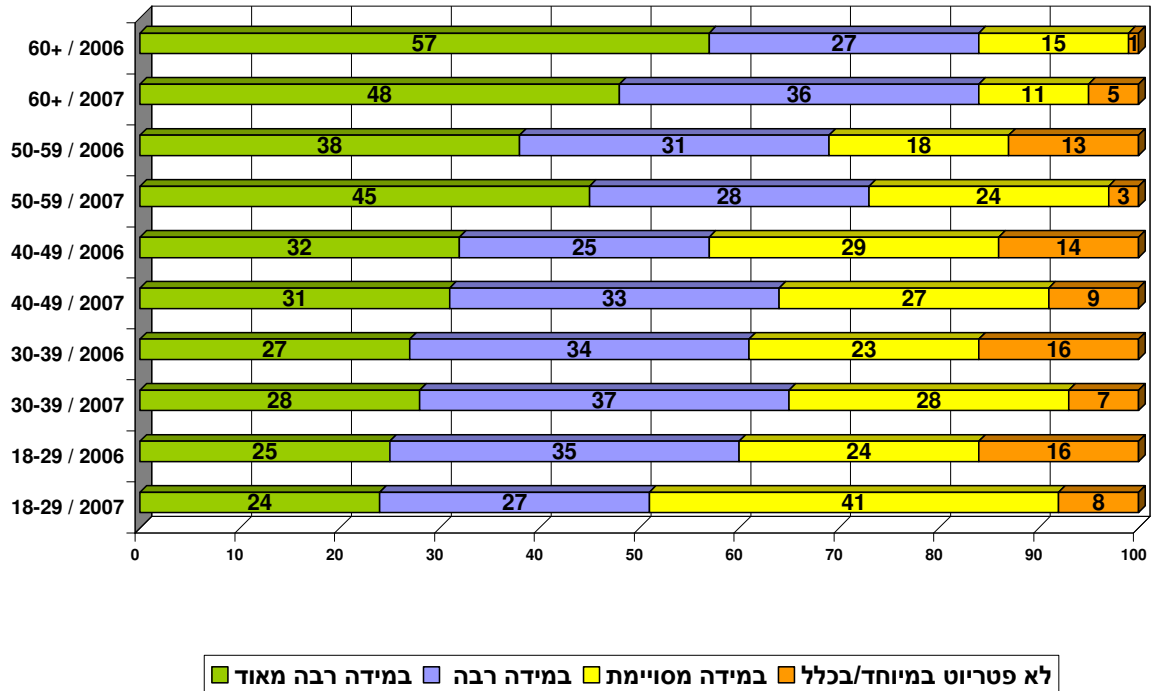
באיזו מידה אתה רואה את עצמך כפטריוט ישראלי?

איור 1: הפטריוטיות הישראלית בציבור היהודי 2007

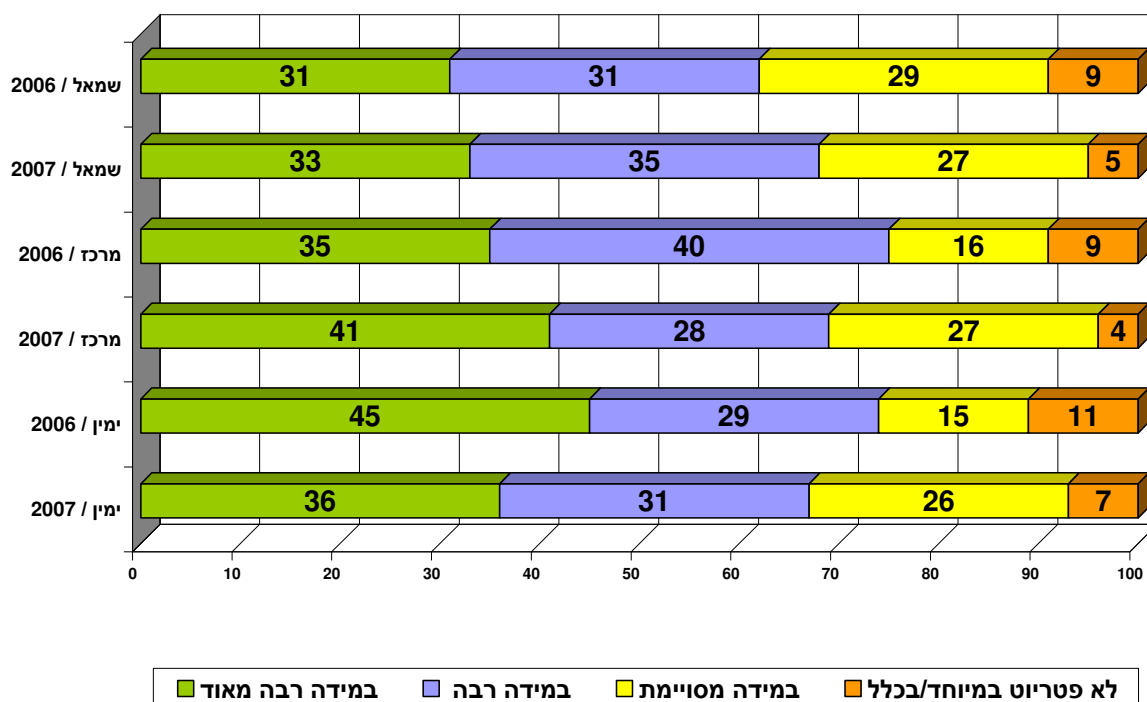
המבוגרים פטריוטים יותר מהצעירים. בקרב שכבת הגיל הצעירה ביותר (18-29), שיעור המגדירים עצמם פטריוטים במידה רבה הינו 51%, לעומת 84% בקרב שכבת הגיל הבוגרת ביותר, בני השישים ומעלה. שיעור הפטריוטים הצעירים פחת משמעותית לעומת שנה שעברה, בה שיעורם עמד על 60%. ההבדל בין הצעירים למבוגרים ביותר בולט גם כאשר משווים בין שיעורי הפטריוטים הלהוטים ביותר בתוך שכבות גיל אלו, כאשר שיעורם של אלה בקרב בני השישים ומעלה הוא כפול לערך (24% למול 48%). עם זאת, ראוי לציין כי שיעור הפטריוטים הלהוטים בקרב בני השישים ומעלה הצטמק ביחס לשנה שעברה (57%). במקביל, חל גידול בקרב אלו התופסים עצמם כפטריוטים במידה רבה בשכבת גילאי 50-59 מ-69% ל-73%.

איור 2: פטריוטיות לפי גיל בציבור היהודי 2006, 2007

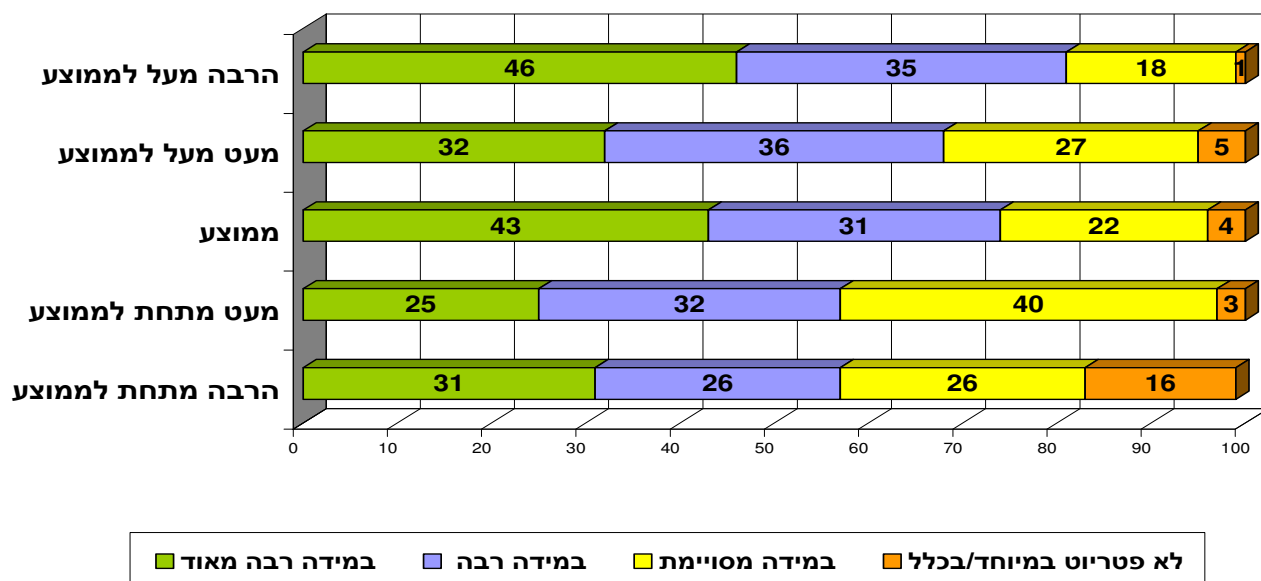
הפטריוטיות מתחזקת בקרב השמאל אך נחלשת בימין ובמרכז. בגוש הימין 67% רואים עצמם כפטריוטים במידה רבה, במרכז 69% ובשמאל 68%. גם אחוז הבלתי-פטריוטים דומה, והוא נע בין 4%-7%. לעומת שנת 2006, הצטמקה בקרב השמאל הקבוצה השוללת את הפטריוטיות הישראלית, והיא עומדת כיום על שיעור של 5% לעומת 9% ב-2006. התגברות הדמיון בין הקבוצות הפוליטיות מלווה בגריעה ברמת הפטריוטיות הגבוהה בקרב הימין (74% ב-2006) ובקרב המרכז (75% ב-2006) לעומת עליה ברמת הגבוהה של פטריוטיות בקרב השמאל (62% ב-2006). נמצאו שני הסברים פוטנציאליים לירידה בהגדרה העצמית של הפטריוטיות בקרב הימין: ראשית, יתכן שהביקורת של הימין על תכנית ההתנתקות, כולל השימוש בצה"ל למטרות של פינוי אוכלוסייה אזרחית יהודית – שימוש שנחשב לבלתי-דמוקרטי בעיני רבים, נתנה את אותותיה. בנוסף, יתכן כי הירידה בפטריוטיות של הימין קשורה לשינוי במפה הפוליטית, שכן מאז 2006 מחנה הימין גדל. ב-2007 52% מהציבור היהודי הצהירו על עצמם כשייכים למחנה הימין, 30% משתייכים למרכז ו-18% לשמאל. ב-2006 45% שייכו עצמם לימין, 36% למרכז ו-20% לשמאל. אולי כניסתן של אוכלוסיות חדשות לתוך הימין היה אחד הגורמים שתרמו לתהליך ההידמות של המחנות הפוליטיים.

איור 3: פטריוטיות לפי עמדות פוליטיות בציבור היהודי 2006, 2007

הדתיים הם הפטריוטים ביותר, לאחריהם המסורתיים והחילונים, ולבסוף החרדים בהפרש ניכר. הדתיים מתבלטים בהיותם פטריוטים במידה רבה (80%) בשיעור הגבוה ביותר למול המסורתיים (68%), החילונים (67%) והחרדים (46%). החולשה היחסית של הפטריוטיות החרדית באה לידי ביטוי גם בכך ש-26% מבין החרדים אינם פטריוטים כלל, לעומת 4%-6% בקרב הקבוצות האחרות. ביחס לשנה הקודמת, בקרב החרדים והמסורתיים חלה גריעה בפטריוטיות במידה רבה (52% ו-74% בהתאמה ב-2006). מעניין לגלות כי למרות הביקורת הקשה של הציבור הדתי על תכנית ההתנתקות ועל התפקיד שמילא בו צה"ל ככוח פינוי, לא הוביל הדבר לשחיקה בפטריוטיות שלו (כפי שיובלט לאורך כל הסקר). לעומת זאת, יתכן שההתנגדות לתכנית ההתנתקות על כל גזרותיה, השפיעה עמוקות על הציבור החרדי, ומכאן ההסבר לירידה בפטריוטיות שלו (שתחזור ותבלוט לאורך כל הסקר).

גדל הפער בין הפטריוטיזם של בעלי ההכנסות הגבוהות והנמוכות. בניגוד לדפוס של דמיון בין הגושים הפוליטיים ביחס לפטריוטיות, קיים פער ברור בין בעלי ההכנסות הגבוהות, שבתוכם נמצאו 81% פטריוטים במידה רבה, לבין בעלי ההכנסות הנמוכות, שבתוכם נמצאו 57% פטריוטים במידה רבה. פער זה בין בעלי ההכנסות הגבוהות והנמוכות מומחש ביתר עוצמה לאור הנתון לפיו 16% מבעלי הכנסה נמוכה אינם פטריוטים, לעומת 1% בלבד בקרב בעלי הכנסה גבוהה. בשנת 2006, שיעור הבלתי-פטריוטים בקרב בעלי הכנסה גבוהה היה גבוה יותר (6%).

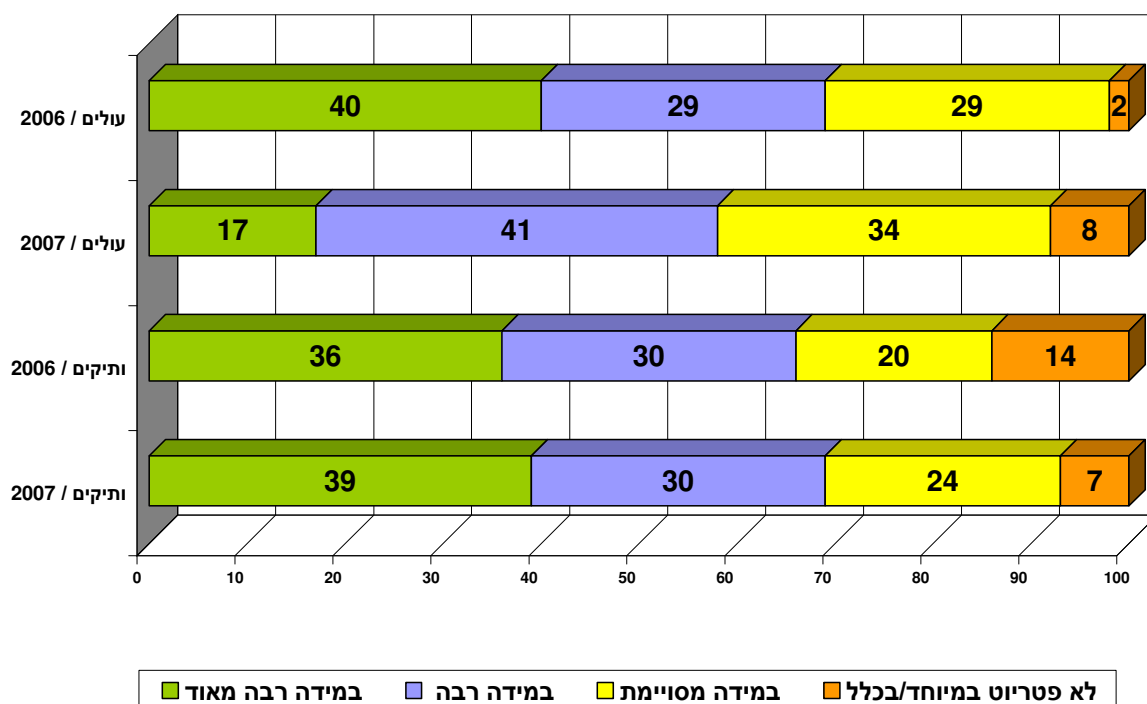

איור 4: פטריוטיות לפי הכנסה בציבור היהודי 2007

האקדמאים הם הפטריוטים ביותר¹. 72% מבעלי השכלה אקדמית רואים את עצמם כפטריוטים במידה רבה. בקרב בעלי השכלה תיכונית רואים את עצמם כך 64%, ומבין בעלי השכלה על-תיכונית 62%. בקרב האקדמאים ירד שיעור השוללים את הפטריוטיות מ- 9% ב- 2006 ל- 3% ב- 2007.

הותיקים נוטים לפטריוטיזם יותר מהעולים. היהודים הותיקים, שנולדו בארץ או הגיעו אליה טרם שנת 1990, נוטים להיות פטריוטים במידה רבה יותר מאשר העולים שהגיעו ב- 1990 ולאחריה, בשיעור של 69% מול 58% בהתאמה. הבדל זה מתחדד לאור הנתון לפיו על כל עולה חדש שהינו פטריוט במידה רבה מאוד (17%), יש כשני ותיקים לערך המגדירים עצמם כך (39%). ממצא זה מעיד על דפוס שונה מזה שהתקבל בשנה שעברה, לפיו נסתמן יתר דמיון בין ותיקים לעולים, ואפילו יתרון קל לעולים ביחס לפטריוטיות במידה רבה (66% לעומת 69% בהתאמה).

¹ עיקר הניתוח יתמקד בקבוצות בעלות השכלה תיכונית ומעלה לאור השיעור הזעום של בעלי השכלה יסודית ומטה בציבור היהודי (2.7%).

איור 5: פטריוטיות לפי ותק בציבור היהודי 2006, 2007

הפטריוטיות הישראלית
 & גבוהה יותר בקרב &
מבוגרים
עשירים
ותיקים
לא חרדים
אקדמאים

בקרב הציבור היהודי קיים קונצנזוס כמעט מלא ביחס לפעולות ולערכים הקשורים ביותר לפטריוטיות ישראלית, ובמיוחד על הנכונות להילחם למען המדינה, השפה העברית, ירושלים, אהבת הארץ והחיים בארץ². 96% מהיהודים הצהירו כי הנכונות להילחם ממלאת תפקיד מרכזי בפטריוטיזם, ו-95% מהיהודים ייחסו מידה דומה של חשיבות לשפה העברית, ירושלים, אהבת הארץ והחיים בארץ.

² אודות חשיבות הערכים ירושלים והשפה העברית נשאל רק ב-2007.

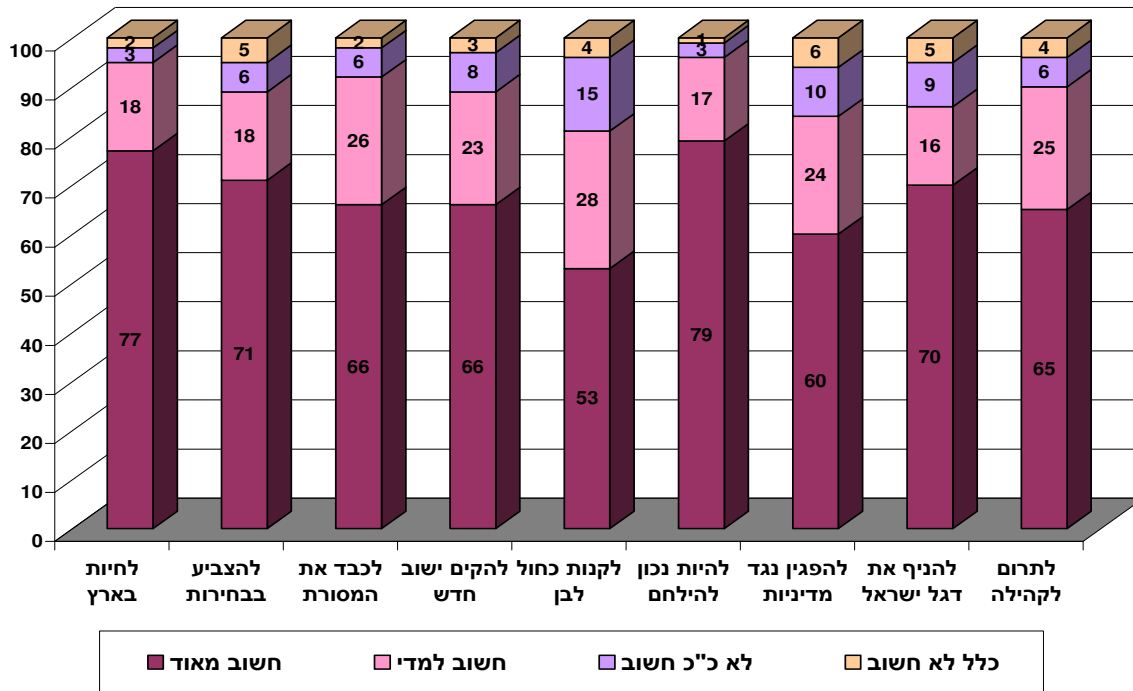
אודות חשיבות החיים בארץ וירושלים הסכימו החרדים, הדתיים, המסורתיים והחילונים יחדיו. כצפוי, הציבור החילוני מייחס חשיבות פחותה יותר למרכיבים היהודיים בתפיסת הפטריוטיות הישראלית. 100% מהחרדים והדתיים ו- 99% מהמסורתיים קבעו כי כיבוד המסורת היהודית הוא בעל חשיבות רבה למדי, לכל הפחות, לעומת 83% מהחילונים. פער גדול עוד יותר בין החילונים לשאר הקבוצות התגלה ביחס לחשיבות המיוחסת לתנ"ך ולמורשת נביאי ישראל. 93% מהחרדים, 96% מהדתיים ו- 93% מהמסורתיים סבורים כי יש קשר ניכר בין התנ"ך לבין פטריוטיות ישראלית, לעומת 68% מהחילונים. 91% מהחרדים, 94% מהדתיים ו- 84% מהמסורתיים הדגישו את חשיבות מורשת ישראל, לעומת 57% מהחילונים. לעומת זאת, כל המגזרים ייחסו באותה מידה חשיבות רבה להצבעה בבחירות, עם שיעורים של 89% אצל החרדים והדתיים, 85% אצל המסורתיים ו- 91% אצל החילונים. עלייה בחשיבות ההצבעה בבחירות מאז סקר 2006 נמדדה בקרב החרדים, הדתיים והחילונים: ב- 2006 ייחסו 81% מהחרדים, 71% מהדתיים, ו- 84% מהחילונים מידה גבוהה של חשיבות להצבעה. נראה שבשל גודש האירועים במהלך השנה האחרונה, מתחזקת בקרב הציבור חשיבות ההשתתפות בהליך קבלת ההחלטות. ראוי יהיה לבחון עמדה זו לאורך זמן לאור הירידה המתמשכת בשיעור ההצבעה לכנסת, כאשר בבחירות 2006 היה שיעור ההצבעה הנמוך בתולדות המדינה, כ- 63%. כמו-כן ראוי להוסיף כי מידת החשיבות לה זוכה ההצבעה בקרב הקבוצות בישראל אינה מגעת לחשיבות אותה מייחס הציבור בארה"ב לפעולה זו, שם 97% אמרו כי הצבעה היא חלק חשוב מפטריוטיות (Gallup/Harwood 2002).

<p>מרכיבי הפטריוטיות החשובים לחרדים</p> <p>כיבוד המסורת לחיות בארץ ירושלים התנ"ך תרומה לקהילה</p>	<p>מרכיבי הפטריוטיות החשובים לדתיים</p> <p>לחיות בארץ ירושלים השפה העברית הנכונות להילחם התנ"ך</p>	<p>מרכיבי הפטריוטיות החשובים למסורתיים</p> <p>ירושלים נכונות להילחם השפה העברית כיבוד המסורת אהבת הארץ</p>	<p>מרכיבי הפטריוטיות החשובים לחילונים</p> <p>אהבת הארץ נכונות להילחם השפה העברית ירושלים הצבעה</p>
---	--	--	--

חשיבות הנכונות להילחם וההצבעה בבחירות גוברת ככל שעולה רמת השכלה. אחוז נמוך יותר של בעלי השכלה יסודית ומטה הגדיר את הנכונות להילחם כערך חשוב למדי לפטריוטיות ישראלית, בשיעור של 62% לעומת 85% בקרב בעלי השכלה תיכונית, 95% בקרב בעלי השכלה על-תיכונית ו- 93% בקרב השכלה אקדמית. בעלי השכלה הנמוכה אף רואים בהצבעה בבחירות ערך בעל חשיבות נמוכה יותר ביחס לשאר קבוצות השכלה, כאשר 75% מתוכם הגדירו את ההצבעה בבחירות כחשובה לפטריוטיות, למול 83% מבעלי השכלה תיכונית, 87% מבעלי השכלה על-תיכונית ו- 91% מהאקדמאים.

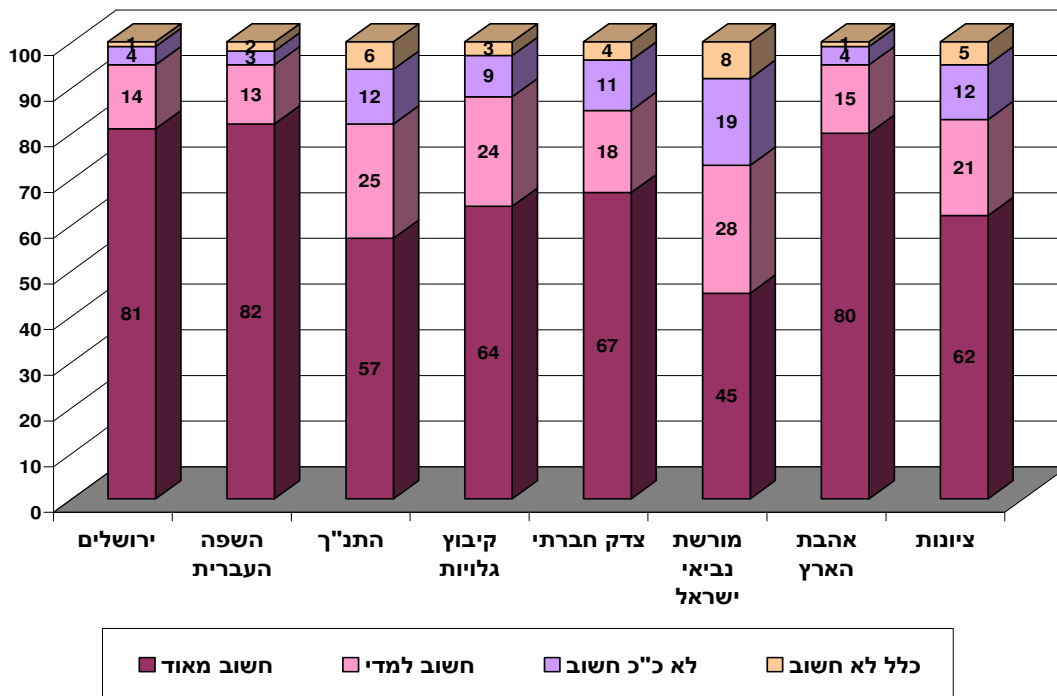
בעלי הכנסות הגבוהות מן הממוצע מדגישים יותר את מרכזיות פעולת הלחימה למען המדינה לעומת בעלי הכנסות הנמוכות. 95% מבעלי ההכנסות הגבוהות רואים לחימה למען המדינה נושא חשוב לפטריוטיות, לעומת 79% מבעלי ההכנסות הנמוכות. ממצא זה עומד בהלימה עם מגמת הניכור הגובר של בעלי ההכנסות הנמוכות למושג הפטריוטיותם ישראלית.

עד כמה חשובים הדברים הבאים לפטרוטיות ישראלית?

איור 6: חשיבות פעולות לפטרוטיות בציבור היהודי 2007

עד כמה חשובים הערכים הבאים לפטרוטיות ישראלית?

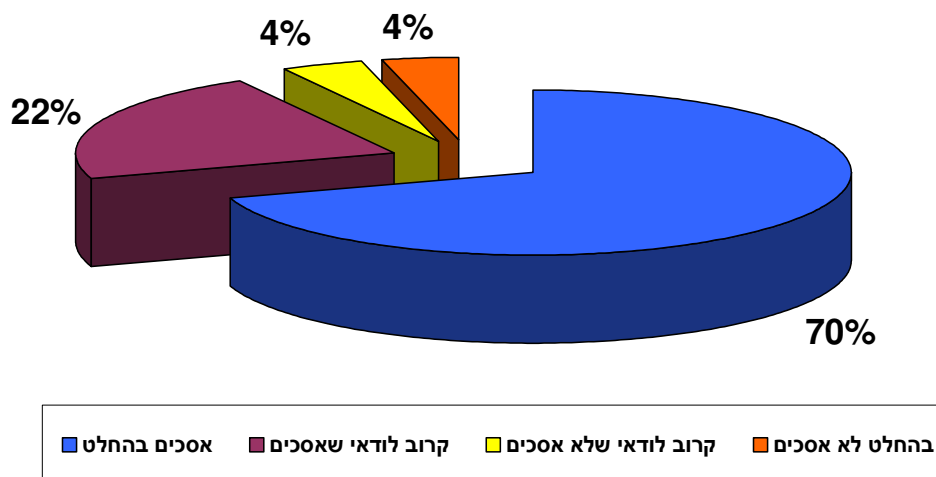
איור 7: חשיבות ערכים פטרוטים בציבור היהודי 2007

מימד ההקרבה

רובו המכריע של הציבור היהודי מצהיר כי יהיה נכון לצאת לקרב אם יידרש לכך. הנכונות הרבה ביותר להילחם נמצאה אצל המבוגרים, הדתיים, בעלי הכנסות הגבוהות, האקדמאים, הותיקים והגברים.

נכונות הפרטים בציבור הישראלי להקריב את חייהם למען הקולקטיב היא גבוהה ביותר: 92% נוטים להסכים להילחם למען המדינה, כאשר 70% בטוחים בוודאות כי יצאו להגנתה בעת צרה.

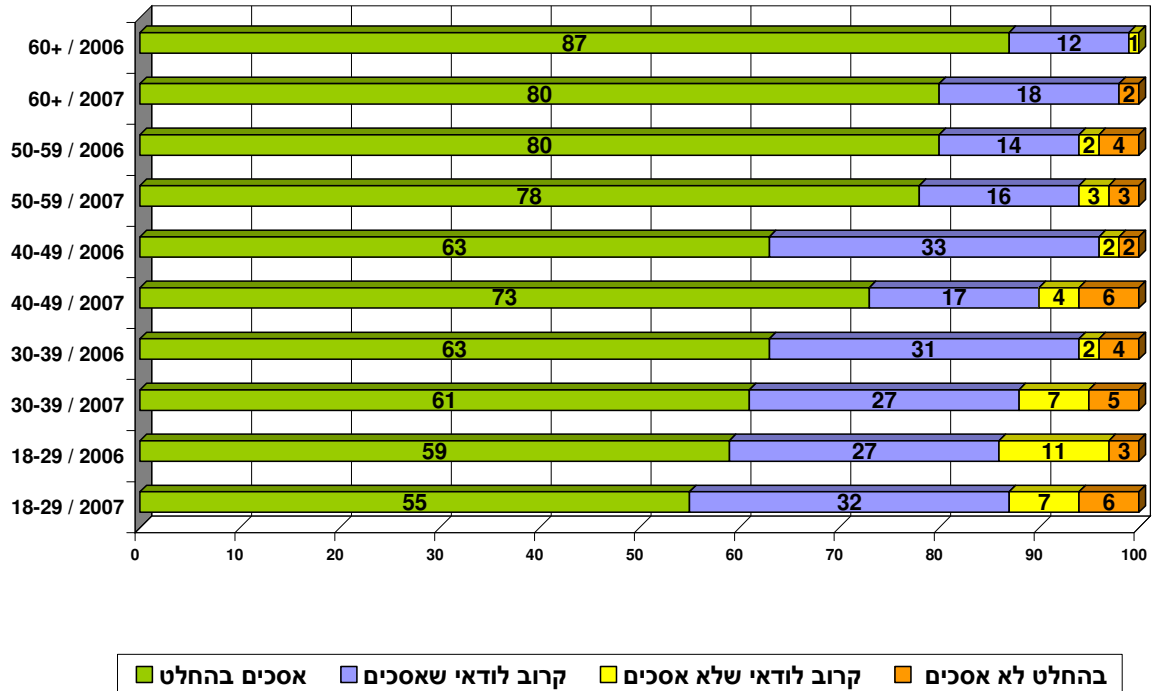
האם תהיה מוכן להילחם למען המדינה?

איור 8: הנכונות להקרבה בציבור היהודי 2007

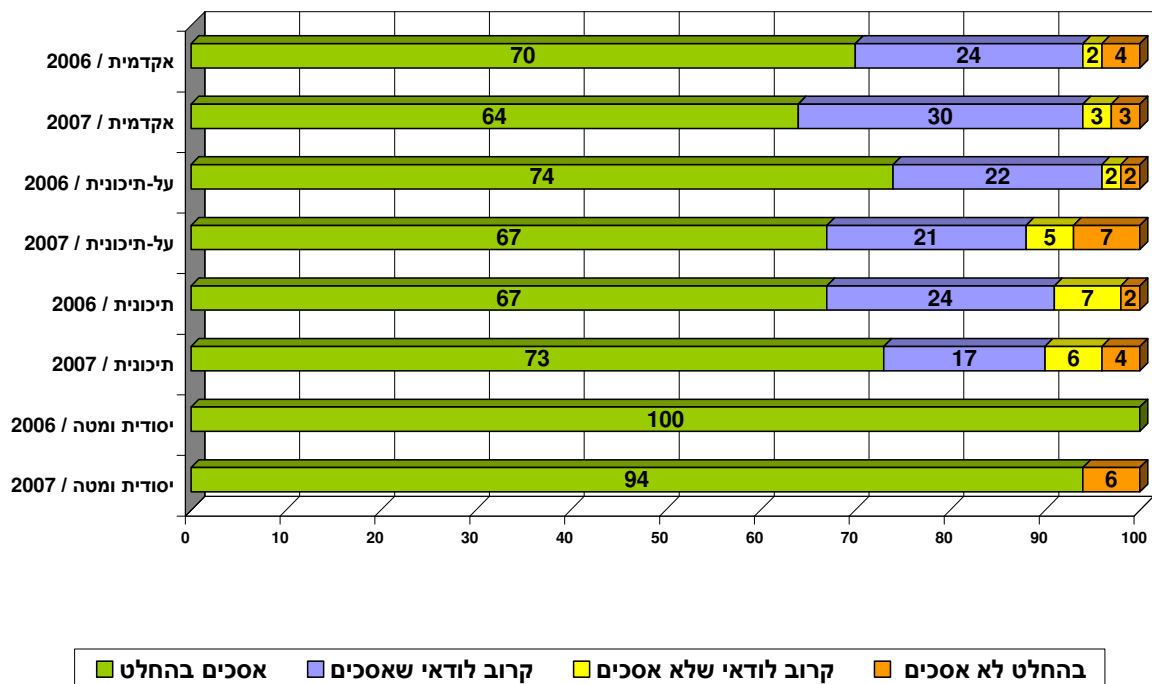
הנכונות להילחם למען המדינה נמוכה יותר ככל שקבוצת הגיל צעירה יותר, וקיים פיחות בעוצמת נכונות הצעירים להילחם. כאשר בוחנים את הנכונות המוחלטת להקרבה, בקבוצת הגיל המבוגרת ביותר (+60), 80% מסכימים בהחלט להילחם, שעה שבקרב קבוצת הגיל הצעירה ביותר (18-29), השיעור המקביל עומד על 55% בלבד. למרות שאחוז הנכונים להילחם בקרב הצעירים לא השתנה משמעותית (עלה מ-86% ל-87%), הרי ששיעורם של אלו הבטוחים כי יתגייסו למערכה ירד מ-59%.

התחזקה נכונות השמאל להקרבה ונחלשה נכונות הימין. הנטייה להתגייס ולהילחם בקרב השמאל גבוהה יותר (97%) מאשר בימין ובמרכז (91% בשניהם). עם זאת ראוי לסייג ולומר כי כאשר בוחנים מיהם אלו שמוכנים להילחם למען המדינה בהחלטיות, הימין מופיע במקום הראשון עם 73%, אחריו המרכז עם 67%, ולבסוף השמאל, עם 62%. בכל זאת, מתגבשת תמונה של התחזקות הנכונות של מחנה השמאל וגריעה בנכונות של מחנה הימין, כפי שנמצא גם ביחס למידת הפטריוטיזם. בשנת 2006 שיעור הנכונות של הימין להילחם הייתה 96%, בעוד שבשמאל היא הייתה 86%. גם בקרב ההחלטיים בנכונותם להילחם, הימין זכה ליתר ייצוג בשנה הקודמת, עם שיעור של 77% לעומת ייצוג השמאל בשיעור של 55%.

איור 9: הנכונות להקרבה לפי גיל בציבור היהודי 2006, 2007

הנכונות הכללית להקרבה נוטה להיות מעט גבוהה יותר בקרב בעלי השכלה אקדמית. האקדמאים נוטים להתגייס בעת הצורך בשיעור של 94% (שיעור זהה לשל שנה שעברה), לעומת 88% מבעלי השכלה על-תיכונית ו-90% מבעלי השכלה תיכונית. עם זאת, חל פיחות בקבוצה הבטוחה ללא כל צל של ספק כי תתגייס בעת הצורך מקרב האקדמאים מ-70% ב-2006 ל-64% ב-2007.

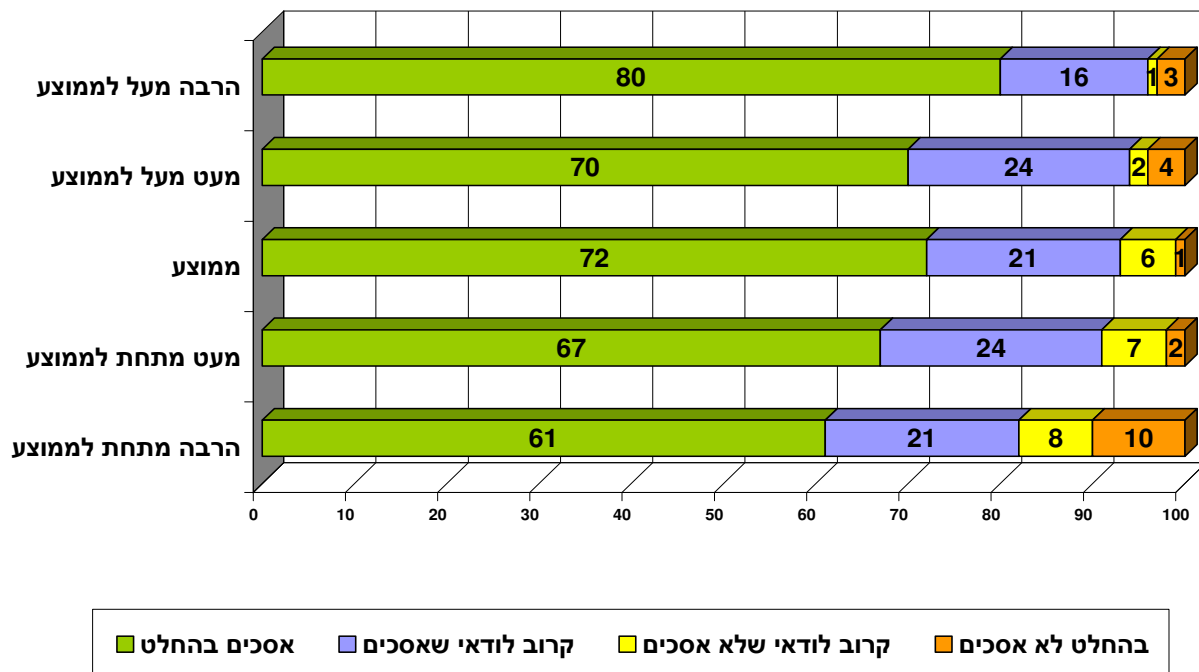

איור 10: הנכונות להקרבה לפי השכלה בציבור היהודי 2006, 2007

הנכונות הגבוהה ביותר להקרבה נמצאה בציבור הדתי, והנמוכה ביותר בציבור החרדי. החרדים חריגים הן בנכונותם המצומצמת יותר להתגייס (64%), והן בשחיקה הניכרת שחלה בנכונותם להתגייס למאמץ המלחמתי, שבשנה שעברה עמדה על 87%. שיעור הנכונות של שלוש הקבוצות האחרות נע בין 96%-93%. כשבוחנים את הנכונות המוחלטת להקרבה, עולים ומתבהרים ההבדלים בין המגזרים: הדתיים בטוחים הרבה יותר שיענו לצו השעה (85%), אחריהם המסורתיים (74%) ולאחריהם החילונים (66%).

בעלי ההכנסות הגבוהות הם המוכנים ביותר להיקרא לדגל ולצאת להילחם. הנכונות הרבה ביותר להקרבה קיימת בקרב בעלי ההכנסות הגבוהות (96%), אם כי גם הנכונות של בעלי ההכנסות הנמוכות להילחם היא גבוהה (82%). בהשוואה לסקר הקודם נמצא כי הפער בין עשירים ועניים אף גדל, שכן בסקר 2006 העידו 91% מבעלי ההכנסה הנמוכה כי קרוב לודאי שיסכימו לצאת למלחמה, בעוד שבאחוז המסכימים בקרב בעלי ההכנסה הגבוהה לא חל שינוי משמעותי (95%). דפוס זה משתלב במגמה העוברת כחוט השני לאורך הסקר, של גריעה בפטריוטיות של האוכלוסייה קשת-היום.

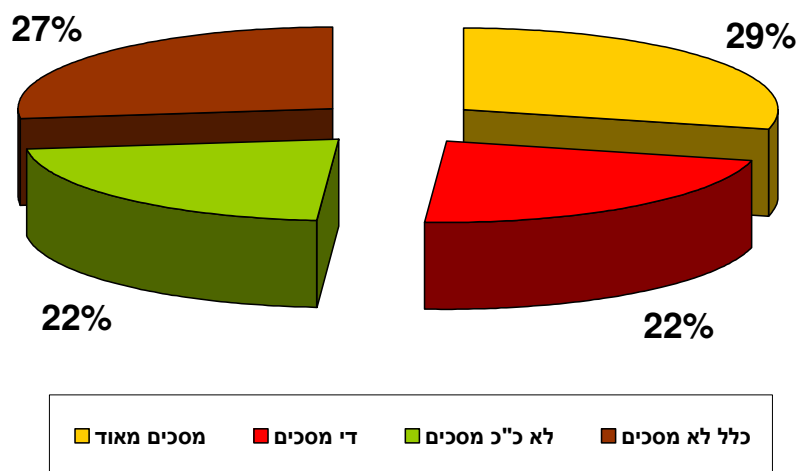
איור 11: הנכונות להקרבה לפי הכנסה בציבור היהודי 2007

שיעור הנכונות להקרבה בקרב העולים החדשים נמוך יותר מזה של הותיקים. נכונות העולים עומדת על 86% לעומת 92% בקרב הותיקים. בהשוואה לשנה שעברה, אזי היה לשתני הקבוצות שיעור נכונות זהה (94%), נראה כי בקרב העולים חלה שחיקה משמעותית בנכונות להילחם למען המדינה. יתר על כן, כאשר בוחנים את אחוז בעלי עוצמת הנכונות הגבוהה, מסתבר שהשחיקה בין העולים הייתה גדולה עוד יותר – מ 74% ל 58%, שעה שבקרב הותיקים לא היה כל שינוי.

הנכונות להקרבה בקרב הגברים רבה יותר מזו של הנשים. הפער בין המינים ביחס לנטייה להסכים להילחם הוא אמנם קטן יחסית, 94% מול 89%, אך פער זה גדול הרבה יותר כאשר מתייחסים בנפרד לעוצמת הנכונות הגבוהה: 81% מהגברים מסכימים בהחלט להילחם למען המדינה מול 59% מהנשים. קרוב לודאי שהפער בין המינים בתחום זה אינו נובע מכך שהנשים הישראליות פחות פטריוטיות מהגברים הישראלים, אלא משום שהנשים בחברה הישראלית בדרך-כלל אינן משרתות בתפקידי לחימה. העובדה שברוב המקרים לא נמצאה חולשה פטריוטית אצל הנשים מבהירה כי אכן אין מדובר בביטוי של חוסר-פטריוטיות אלא בהיענות לנורמה הרווחת של אי-שרות קרבי לנשים.

תמונת-הראי של הנכונות להקרבה היא הצדקת זכות הסיורב במקרה שבו יציאה למלחמה אינה מתיישבת עם צו מצפוננו של הפרט. עולה כי מחצית מהציבור היהודי מכירה בזכות הסיורב מטעמים מוסריים, בעוד שהמחצית השנייה שוללת זאת (חלוקה זהה לזו של הסקר הקודם). נטייה גבוהה לתמוך בסרבנות מצפונית נתגלתה בקרב בני העשרים והשלושים, החרדים, השמאלנים, בעלי ההכנסה הנמוכה והעולים.

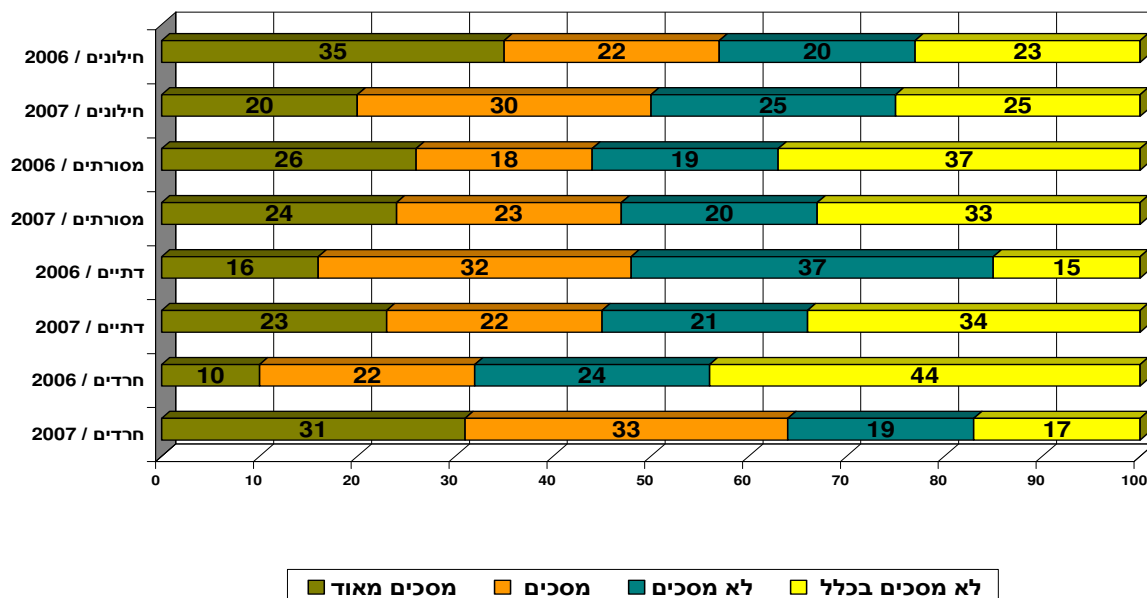
האם אתה מסכים שיש הצדקה לסרב להילחם במלחמה שאתה מאמין שהיא אינה מוסרית?

איור 12: הצדקת זכות הסיורב בציבור היהודי 2007

שתי קבוצות הגיל הצעירות תומכות בזכות הסיורב במידה רבה יותר מאשר שתי קבוצות הגיל המבוגרות, עם שיעורי תמיכה של 53% ו-45% בהתאמה בקרב השכבות הצעירות. בשנה שעברה לא נמצאו הבדלים בין הקבוצות, כלומר בקרב הצעירים התמיכה בזכות הסיורב התחזקה, שעה שבקרב המבוגרים היא נחלשה.

הציבור החרדי הפך את פניו, והוא בולט בתמיכה הרבה שהוא נותן לזכות הסיור. 64% מהחרדים מצדיקים את זכות הסיור לעומת 50%-45% בקרב שאר הקבוצות. מדובר בשינוי דרמטי, שכן בשנת 2006 קבוצת החרדים הייתה הקבוצה בה שיעור מצדיקי הסיור הייתה הקטנה ביותר, וכללה 32%. במקביל, אחוז החילונים המצדדים בזכות לסרב ירד מ- 57% ל- 50%. נראה שגם במקרה זה, תכנית ההתנתקות והכעס עליה בציבור החרדי הובילו להפיכתו לתומך בסרבנות מצפונית.

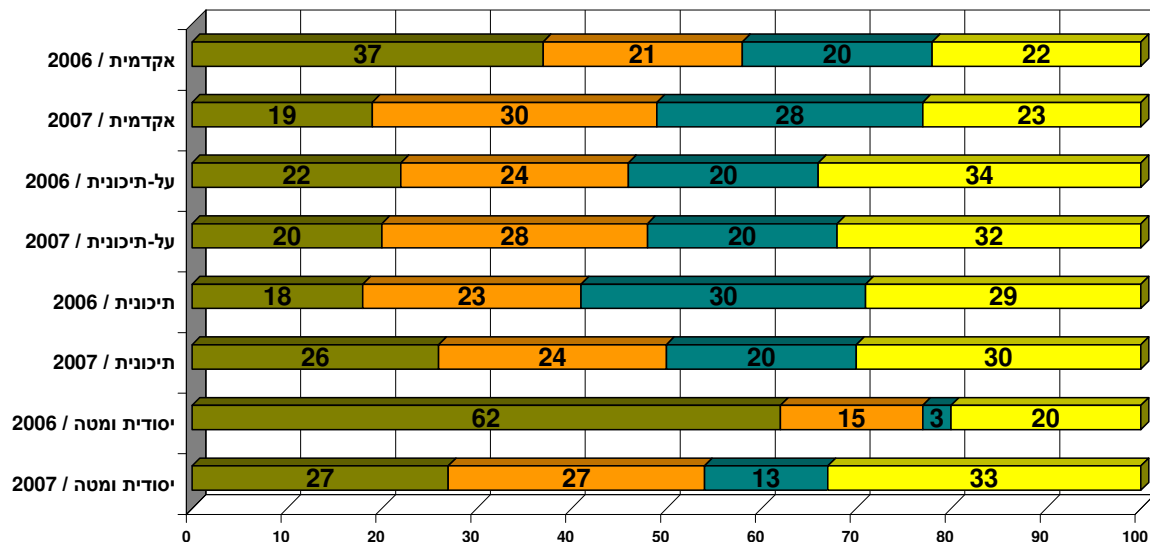

איור 13: הצדקת זכות הסיור לפי מידת דתיות בציבור היהודי 2006, 2007

הצדקת הזכות לסרב להילחם מטעמים מוסריים רבה יותר בשמאל, אם כי חלה בקרב ירידה בשיעור התומכים בזכות זו. שיעור התמיכה בימין, במרכז ובשמאל בסרבנות כיום הם 43%, 53% ו- 57% בהתאמה. אולם בהשוואה לשנה הקודמת, הפער בין השמאל והימין הצטמצם, בעיקר משום שבשמאל התמיכה בזכות לסרב פחתה במידה ניכרת, כאשר בשנה שעברה היא עמדה על 68%. בדומה לממצאים ביחס לפטריוטיות ולהקרבה, ניכרת התחזקות לפחות בחלק ממימדי הפטריוטיזם בקרב השמאל, כך שחלה התקרבות בין הגושים הפוליטיים.

בקרב בעלי הכנסה נמוכה יש יותר הכרה בזכות לסרב מאשר בקרב בעלי הכנסה בינונית וגבוהה (55% לעומת 47%). בשנה הקודמת התקבל דפוס דומה, אם כי הפערים היו אז קטנים יותר.

ירידה בתמיכה בסיור מצפונית בקרב האקדמאים לעומת עליה בתמיכה זו אצל בעלי השכלה תיכונית. בסקר הנוכחי לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין הקבוצות על-פי רמת ההשכלה ביחס להצדקת זכות הסיור. עם זאת, אין להתעלם משני שינויים שחלו בנושא זה מאז השנה שעברה, היינו, ירידה בתמיכה בזכות הסיור בקרב בעלי השכלה אקדמית (מ- 58% ל- 49%), לעומת עלייה בתמיכה בקרב בעלי ההשכלה התיכונית (מ 41% ל 50%).

איור 14: הצדקת זכות הסירוב לפי השכלה בציבור היהודי 2006, 2007

חלה התרחקות בין העולים לותיקים בנוגע לזכות הסירוב. העולים החדשים מסכימים יותר מהותיקים שיש הצדקה לסרב להילחם במלחמה שאינה נראית כמוסרית, עם שיעורים של 57% ו-48% בהתאמה. ב-2006 נמצא פער בן 2% בלבד (53% ו-51% בהתאמה). עם זאת, כאשר בוחנים את עוצמת התמיכה בזכות לסרב, מסתבר שבקרב העולים היא הייתה גבוהה יותר בשנה שעברה מאשר כיום. בשנת 2006 42% הצדיקו את הסרבנות בתקיפות, בעוד שב-2007 רק 15% עשו כן.

גברים תומכים פחות מנשים בזכות הסירוב להילחם מטעמים מוסריים, עם שיעורי תמיכה תואמים של 43% ו-54%. עם זאת, יש לציין כי בשנה שעברה אחוז התמיכה בקרב הנשים היה גבוה יותר (61%), שעה שבין הגברים הם היו מעט נמוכים יותר (40%). מגמות אלה הביאו לצמצום פערי המגדר בסוגיה זאת.

מצדיקים את
זכות הסירוב

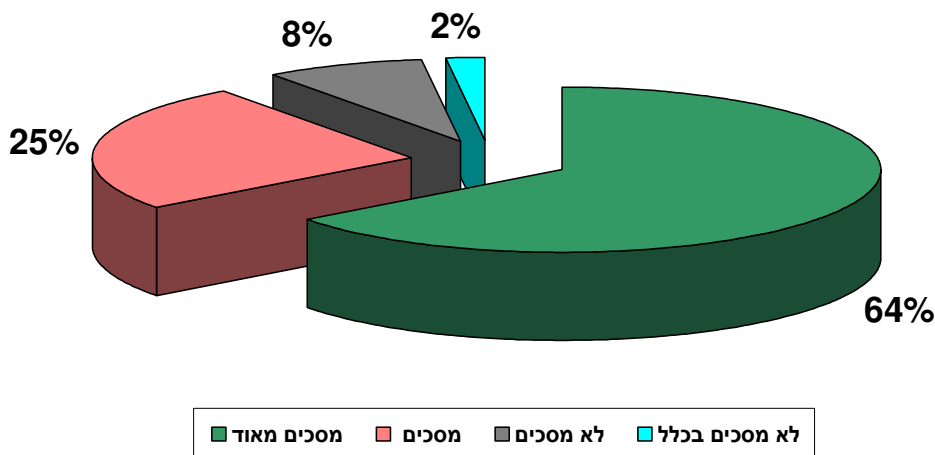
צעירים
חרדים
שמאל
עניים
עולים
נשים

מימד השורשיות

השורשיות בקרב הציבור היהודי אמנם חזקה ביותר, אך חלה שחיקה עקבית בעוצמתה, קרי פיחות בגודל האוכלוסייה המבטאת זיקה שורשית במידה רבה מאוד.

כמעט כל הציבור היהודי (89%) מעדיף מאד או למדי את אזרחותם הישראלית על פני כל אזרחות אחרת. שיעור דומה של העדפה נמצא גם בשנה הקודמת, אם כי הייתה מאז ירידה בעוצמת ההעדפה הגבוהה ביותר מ- 71% ל- 64%.

עד כמה אתה מעדיף להיות אזרח ישראלי ולא אזרח של מדינה אחרת?

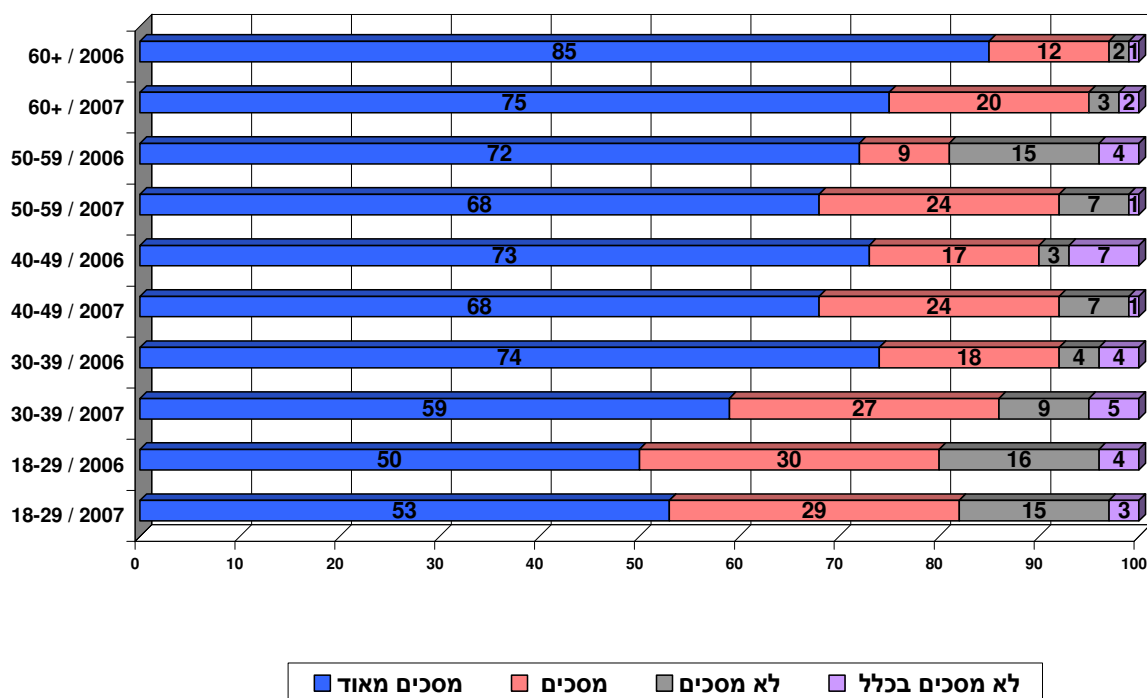

איור 15: העדפת האזרחות הישראלית בציבור היהודי 2007

הימין מייחס יתר חשיבות להיותו אזרח ישראלי, אם כי חלה בו רמת השחיקה הגבוהה ביותר מאז 2006. שיעור המעדיפים להיות אזרחים ישראלים גבוה יותר בימין (92%) מאשר בשמאל (85%), והמרכז ניצב בתווך עם 88%. ההבדל בין ימין לשמאל ניכר יותר כשבוחנים את אלו המעדיפים מאד את האזרחות הישראלית. בימין שייכים לקטגוריה זו 69%, שעה שבמרכז נמנים עליה 64% ובשמאל 50%. יחד עם זאת, שעה שבכל שלוש הקבוצות הייתה שחיקה בעוצמת הזיקה לאזרחות הישראלית, היא הייתה ניכרת יותר בקרב מחנות הימין והמרכז: בקרב הימין הייתה ירידה מ- 80% ל- 69%, אצל המרכז מ- 71% ל- 64%, ובשמאל מ- 54% ל- 50%.

למעט הדתיים, נמצאה שחיקה בעוצמת העדפת האזרחות הישראלית בקרב כל שאר הקבוצות. השיעור הנמוך ביותר של המעדיפים להיות אזרחים ישראלים נמצא בקרב החרדים (82%) והגבוה ביותר בין הדתיים (100%). עם זאת, כאשר בוחנים את אלה המעדיפים מאד להיות אזרחי ישראל, הציבור החילוני מופיע במקום האחרון, עם שיעור של 53%, כשהחרדים באים אחריהם, עם שיעור של 60%. ההשוואה בין שתי השנים מלמדת כי להוציא את הציבור הדתי, בכל הקבוצות הייתה שחיקה בעוצמת ההעדפה להיות אזרחי מדינת ישראל: מ- 75% ל- 60% אצל החרדים, מ- 84% ל- 74% אצל המסורתיים ומ- 61% ל- 53% אצל החילונים.

עוצמת העדפת האזרחות הישראלית נמוכה יותר אצל הצעירים. ההבדלים בין קבוצות הגיל באים לידי ביטוי בעיקר בעוצמת העדפת האזרחות הישראלית. הצעירים ביותר מאופיינים בעוצמה החלשה ביותר, כשרק 53% מעדיפים מאד להיות אזרחי ישראל, שעה שבין המבוגרים ביותר השיעור המקביל עומד על 85%. עם זאת, בהשוואה לשנה שעברה, בקרב הצעירים הייתה עלייה קלה (אם כי בלתי-משמעותית של 3%) באחוז המצהירים על העדפת האזרחות במידה רבה מאוד, בעוד שבכל שאר קבוצות הגיל חלה שחיקה, כך שהפער בין הצעירים לשאר קבוצות הגיל הצטמצם מעט.

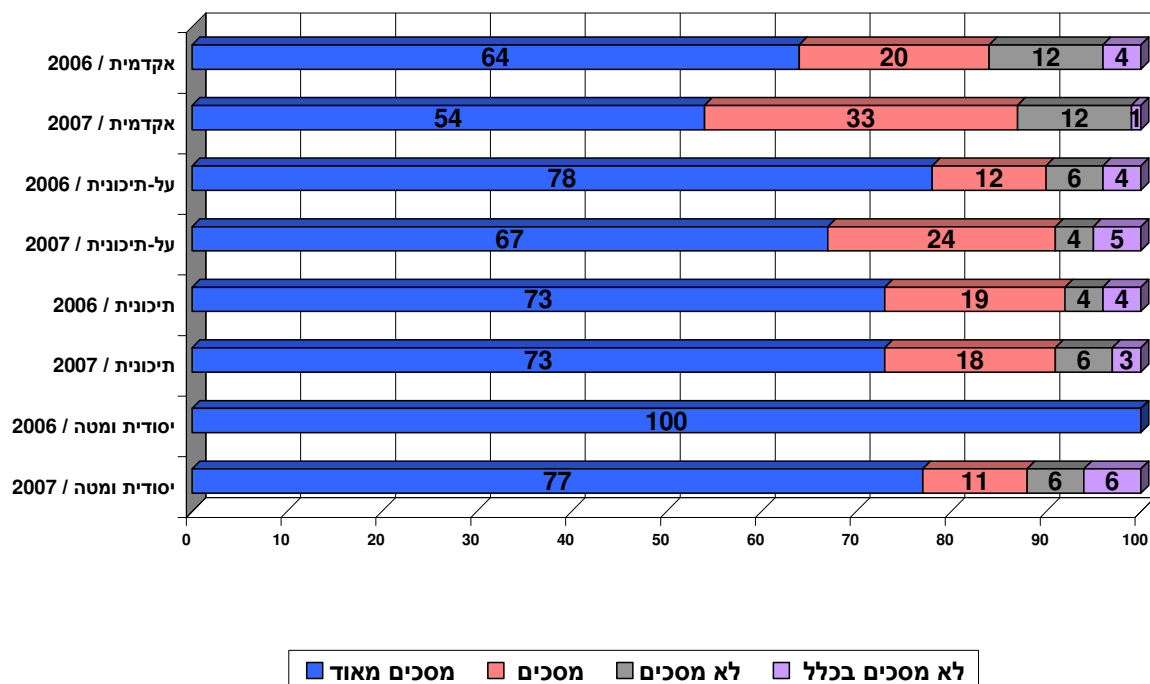
איור 16: העדפת האזרחות הישראלית לפי גיל בציבור היהודי 2006, 2007

יש צמצום בעוצמה הפטריוטית בקרב כל שכבות ההכנסה, בעיקר הגבוהות. אמנם לא נמצאו פערים עקביים או בולטים על פי רמות ההכנסה, אך בכל הרמות חלה שחיקה בעוצמת המחויבות לאזרחות הישראלית, במיוחד בקרב בעלי ההכנסות הגבוהות - מ-65% ל-50%.

גדל הפער בין עוצמת השורשיות של הותיקים והעולים. העדפת האזרחות הישראלית גבוהה יותר בקרב הותיקים, במיוחד ברמת המחויבות הגבוהה. בעוד שרמת המחויבות הגבוהה ביותר נגרעה מ-73% ל-62% אצל הותיקים בארץ, הרי שהתעצם הפער בינם לבין העולים, שכן אצל אלה חלה גריעה גדולה מאוד במחויבות הגבוהה: מ-69% ל-30%.

ירידה בהיקף דומה חלה ביחס לאלמנט זה של השורשיות בקרב שני המגזרים. לא נמצאו הבדלים של ממש ביו גברים לנשים, ובשתי הקטגוריות חלה במהלך הזמן ירידה דומה בעוצמת המחויבות לאזרחות הישראלית.

ככל שהשכלה גבוהה יותר, כן יורדת עוצמת ההעדפה של האזרחות הישראלית. בקרב האקדמאים 54% מעדיפים אזרחות זאת מאד, שעה שבין בעלי השכלה תיכונית השיעור המקביל עומד על 73%. יתר על כן, בעוד שבקרב האחרונים לא הייתה שחיקה באחוז המעדיפים מאד את האזרחות הישראלית, ברמת ההשכלה העל-תיכונית נצפתה ירידה מ-78% ל-67%, וברמת ההשכלה האקדמית נצפתה ירידה מ-64%.

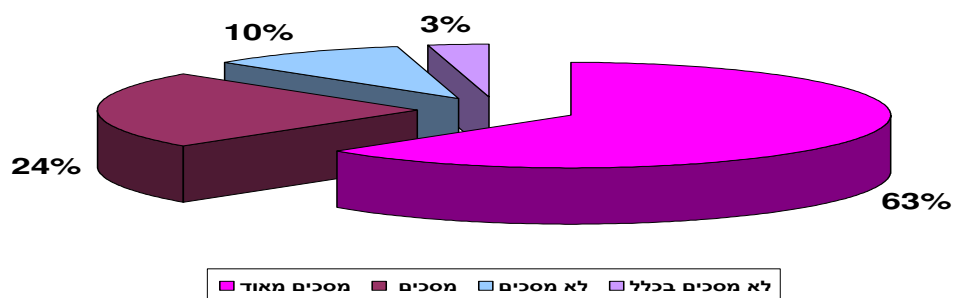

איור 17: העדפת האזרחות הישראלית לפי השכלה בציבור היהודי 2006, 2007

בדומה למה שנמצא ביחס להעדפת האזרחות הישראלית, מתקבלת מגמה של פחות במחויבות לעודד את הילדים לחיות בארץ, אם כי הנטייה הכללית לעידוד עדיין גבוהה ביותר.

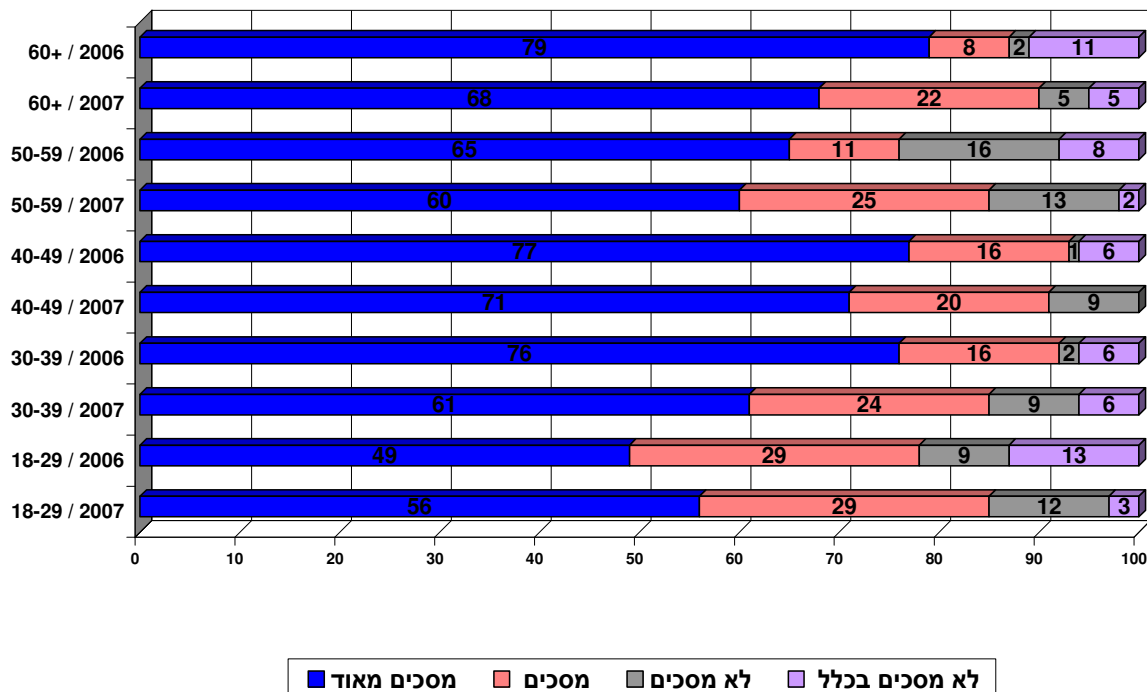
בציבור היהודי, הנכונות לעודד את הילדים לחיות בארץ היא גבוהה ודומה למחויבות לאזרחות הישראלית, ו-87% מביעים רצון לעודד את הצאצאים לגור בארץ. אך בדומה למגמה שנמצאה ביחס לאזרחות, הרי שגם כאן נמדדה שחיקה בעוצמת הנכונות לעודד את הילדים להישאר על אדמת הארץ. כיום, 63% יעודדו מאד את ילדיהם לחיות כאן, בעוד שבשנה הקודמת היה השיעור המקביל 69%.

האם תעודד את ילדיך לגור בארץ למרות שיש מקומות משגשגים ובטוחים יותר בהם יוכלו לחיות?

איור 18: הנכונות לעודד את הילדים לחיות בארץ בציבור היהודי 2007

בני העשרים יעודדו פחות את צאצאיהם שלא לעזוב את ישראל, אך בהשוואה לשנה שעברה, רק בקרבם חלה עליה בנכונות זו. קבוצת הגיל הצעירה ביותר עדיין מראה נטייה חלשה יותר לעודד את ילדיה לחיות בארץ: 85% יעודדו זאת לעומת 90% מבני קבוצת הגיל המבוגרת. קיימים גם הבדלים לא מבוטלים בעוצמת הנטייה: בקבוצת הגיל הצעירה ביותר 56% יעודדו מאד, שעה שבשאר הקבוצות השיעורים המקבילים נעים בין 61% ל- 79%. יחד עם זאת, בהשוואה לשנה שעברה, קבוצת הגיל הצעירה היא היחידה שחלה בה עלייה ברצון לעודד את הצאצאים לחיות בארץ, מ- 78% ל- 85%, כאשר אחוז המביעים רצון זה בעוצמה רבה מאוד עלה מ- 49% ל- 56%.

איור 19: הנכונות לעודד את הילדים לחיות בארץ לפי גיל בציבור היהודי 2006, 2007

החרדים והדתניים אינם שוקלים לעודד את ילדיהם להגר, כשהמחנה הדתי הוא היחיד שלא נמצאה בו ירידה במחויבות הגבוהה שלא לעודד עזיבה. כמעט כל מי שנמנה על הציבור הדתי (97%) והחרדי (95%) יעודד את ילדיו לחיות בארץ, בעוד שבין המסורתיים (89%), ובמיוחד החילוניים (79%), השיעורים נמוכים יותר. בהשוואה לשנה הקודמת, בכל הקבוצות, להוציא את הציבור הדתי, הייתה שחיקה בנטייה לעודד, במיוחד בקרב אלה שיעודדו מאד את ילדיהם לגור בישראל. שחיקה זו בולטת יותר בציבור החרדי (ירידה של 15%) והחילוני (ירידה של 11%). בקרב הדתיים, לעומת זאת, הייתה בקטגוריה זאת עלייה מ 72% ל 88%, היינו, גידול של 12%.

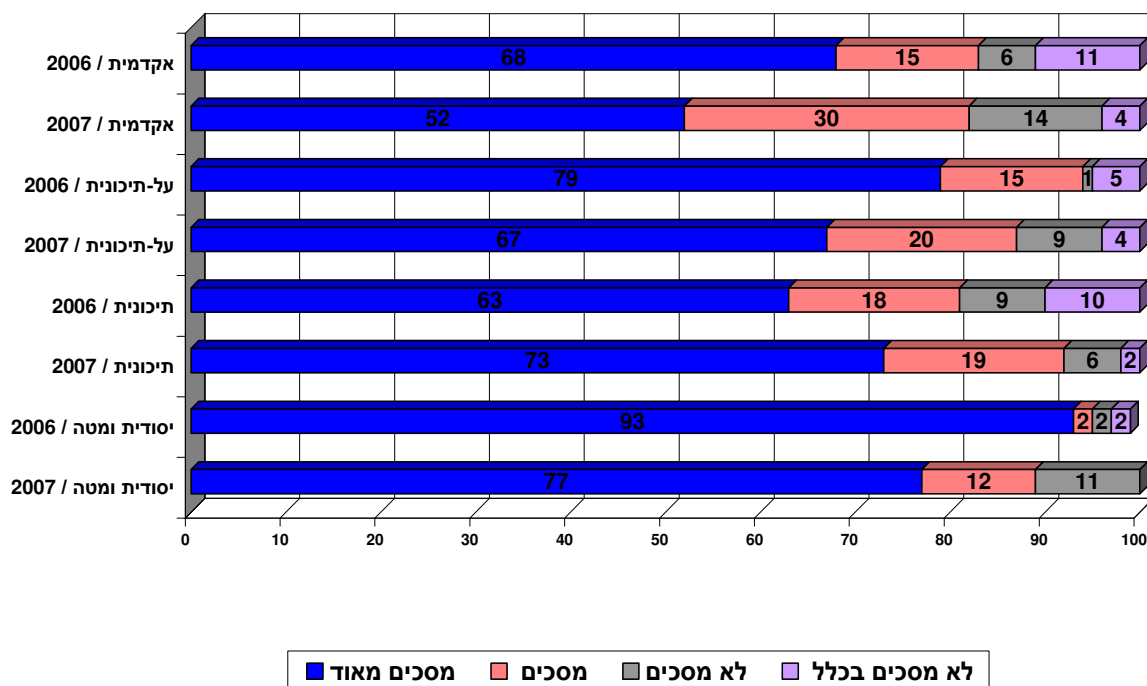
אנשי הימין ינסו יותר להבטיח שצאצאיהם יישארו בארץ, וחלה בקרבם גם עליה בנכונות הגבוהה לעשות כן. השאיפה לעודד את הילדים לחיות בארץ גבוהה יותר בימין (91%) מאשר בשמאל (80%), כשהמרכז נמצא בתווך (86%). יתר על כן, בעוד שבימין הייתה עלייה מ- 83% ל- 91% בקרב אלו שישתדלו במיוחד שלא לעודד הגירה, חלה שחיקה בקרב מי שישתדלו במרכז מ- 70% ל- 60% ומ- 59% ל- 48% בשמאל.

שחיקה בקרב מי שיעודדו מאד את הילדים לגור בארץ מתרחשת בכל קבוצות ההכנסה. אין כיום הבדלים בולטים או עקביים בין קבוצות ההכנסה, ובהשוואה לשנה שעברה קיימת בשלושתן מגמה עקבית של שחיקה בקרב מי שיעודדו מאד את צאצאיהם לחיות בישראל. בקבוצת ההכנסה הנמוכה

הייתה שחיקה של 5% (מ- 68% ל- 63%). בבינונית 10% (מ- 71% ל- 61%), ובגבוהה 6% (מ- 65% ל- 59%). דפוס דומה לזה נמצא, כזכור, גם בנוגע להעדפת האזרחות הישראלית.

עוצמת המחויבות לעידוד הילדים לחיות בארץ יורדת עם העלייה ברמת ההשכלה. חלה שחיקה במחויבות הגבוהה אצל האקדמאים. ברמת ההשכלה התיכונית עומד שיעור העידוד על 89%, ובאקדמית על 82%. בהשוואה לשנה שעברה, חלה שחיקה בקטגוריה של מי שיעודדו מאד בקרב בעלי השכלה אקדמית מ- 68% ל- 52%. לעומת זאת, בקרב בעלי השכלה תיכונית הייתה בקטגוריה זאת עלייה של 10%.

איור 20 : הנכונות לעודד את הילדים לחיות בארץ לפי השכלה בציבור היהודי 2006, 2007

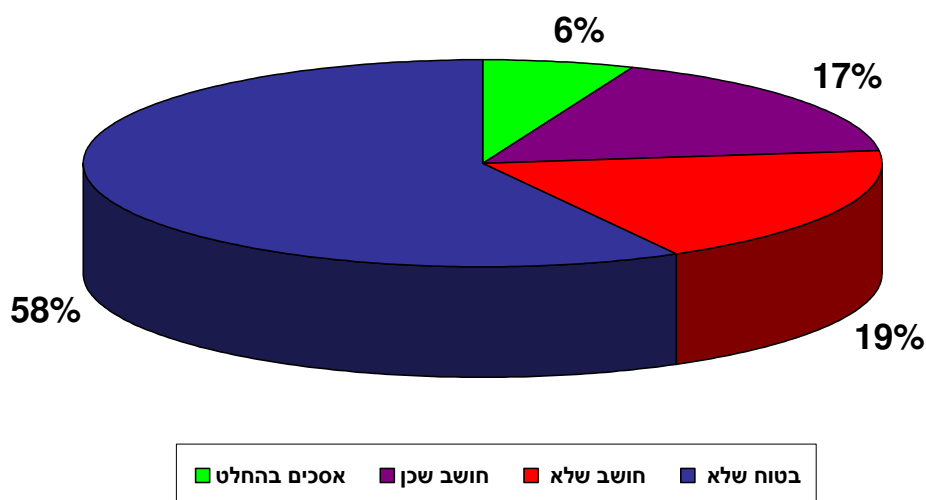
העולים החדשים נוטים פחות לכוון את ילדיהם לחיות בארץ, ואף חל בקרבם פיחות רב יותר בתחום זה. השאיפה שילדיהם יחיו בארץ חזקה יותר בקרב הותיקים (90%) מאשר בין העולים החדשים (71%). ההבדלים בולטים הרבה יותר בקטגוריה של "יעודדו מאד", עם שיעורים תואמים של 69% ו- 31%. פערים אלה גדולים יותר מאלה שנמצאו בשנה שעברה, שבה הם עמדו על 72% ו 57%. על-פי קריטריון זה, השורשיות של העולים החדשים הייתה חלשה יותר בעבר, והיא נחלשה עוד יותר בהווה.

עליה בכוונת הגברים לעודד את ילדיהם לחיים בישראל לעומת ירידה בכוונה זו אצל הנשים. אין כיום הבדלים של ממש בין גברים ונשים ביחס לעידוד הילדים להיות בארץ, כששיעורי העידוד עומדים על 88% ו 86%. עם זאת, בהשוואה לשנה שעברה, מתגלות מגמות הפוכות: בקרב הגברים הייתה עלייה של 9% ברצון לעודד את הצאצאים לחיות בישראל, שעה שבין הנשים הייתה ירידה של 4%. יתר על כן, בעוד שבקטגוריה של "אעודד מאד" הייתה בקרב הגברים שחיקה של 1% בלבד, בין הנשים הגריעה מגעת ל- 11%.

תבחין אחר לשורשיות הינו אי-הנכונות של הפרט עצמו להגר, ולא רק לכוון את ילדיו להימנע מכך. הרוב המוחלט של היהודים אינם שוקלים עזיבה כלל, אם כי בקרב הצעירים, החילונים, השמאלנים, האקדמאים והעולים מסתמנת מגמה של יתר הסכמה לנטוש את ישראל באם יבשילו התנאים. קבוצות אלו כבר הביעו עוצמת שורשיות נמוכה יותר בהיבטים הקודמים.

רוב ברור של 77% לעומת 23% בציבור היהודי אינם מסכימים לעבור לגור בארץ אחרת. מבין אלו שכן מסכימים לשקול את האפשרות, רק 6% יסכימו בהחלט להגר.³

האם תהיה מוכן לעבור לגור בארץ אחרת?

איור 21: הנכונות להגר לארץ אחרת בציבור היהודי 2007

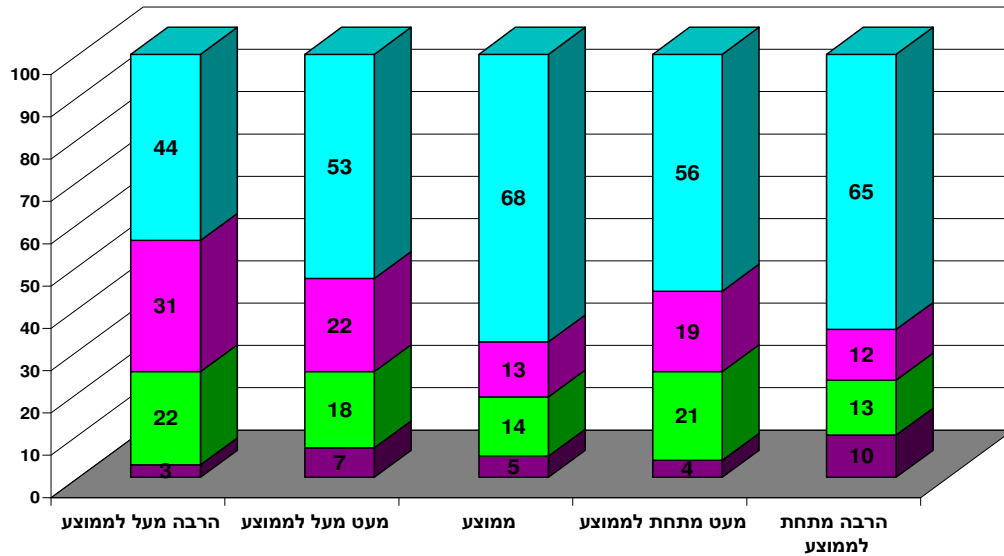
קיים דפוס עקבי לפיו הנכונות להגר רבה יותר ככל שהגיל צעיר יותר. בקבוצת הגיל הצעירה ביותר 33% מוכנים לנקוט בצעד זה, בעוד שבקרב המבוגרים ביותר רק 13% מוכנים לכך. גם במובן זה, השורשיות של הצעירים חלשה הרבה יותר.

אחוז גבוה הרבה יותר מקרב החילונים יהיה מוכן לעזוב. כשליש מהציבור החילוני נוטים להגר, כאשר בשאר הקבוצות, ובמיוחד בציבור הדתי, הנטייה לכך נמוכה הרבה יותר: בקרב המסורתניים היא עומדת על 17%, בקרב החרדים על 14%, ובציבור הדתי היא מגיעה ל 8% בלבד.

הנטייה שמאלה כרוכה גם בנטייה להגר. כך, בימין הנטייה להגר עומדת על 16%, במרכז על 28%, ובשמאל היא מגיעה ל 39%. במילים אחרות, חלק לא מבוטל של השמאל הישראלי מעדיף להגר.

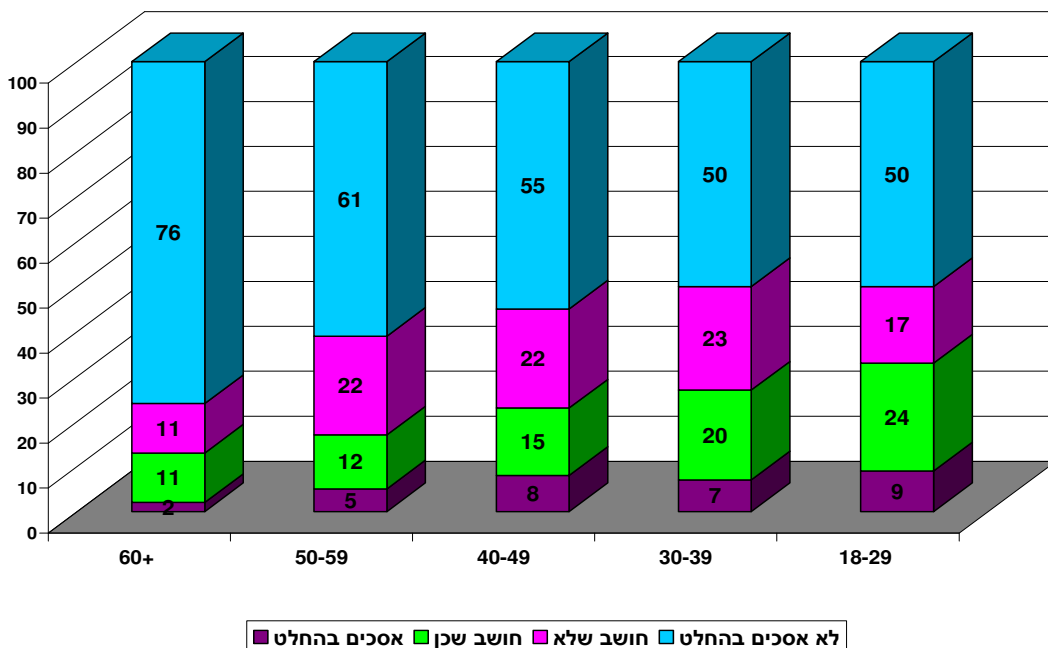
³ השאלה נשאלה רק ב- 2007

עוצמת אי-הנכונות של העשירים להישאר בארץ נמוכה יותר. כאשר מדובר בנטייה להגר, ללא התייחסות להבדלים בעוצמת הנטייה, נראה שבקרב בעלי רמת ההכנסה הבינונית שיעור הנטייה להגר (19%) נמוך מעט יותר מהשיעורים המקבילים בשכבות ההכנסה הנמוכות (23% ו- 25%) והגבוהות (25%). כאשר מתייחסים לעוצמת אי הרצון להגר, מתקבל הדפוס הבא: שיעורם של אלו שבהחלט אינו מסכים לגור בארץ אחרת עומד על 44% בקרב העשירים למול 65% מהעניים.

■ לא אסכים בהחלט ■ חושב שלא ■ חושב שכן ■ אסכים בהחלט

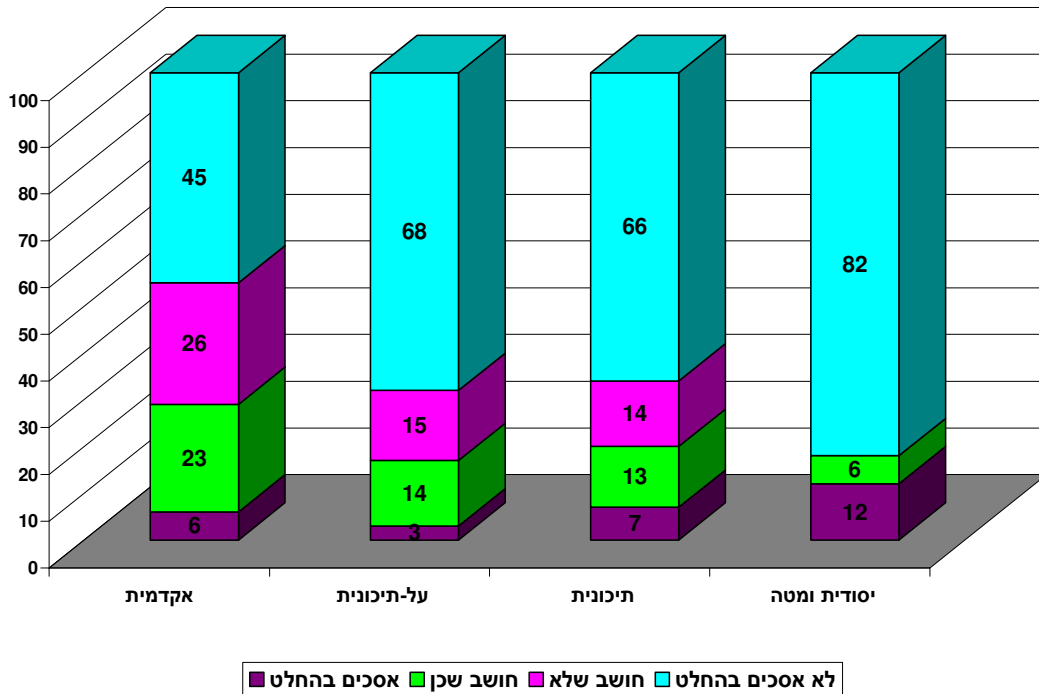
איור 22: הנכונות להגר לארץ אחרת לפי הכנסה בציבור היהודי

■ לא אסכים בהחלט ■ חושב שלא ■ חושב שכן ■ אסכים בהחלט

איור 23: הנכונות להגר לארץ אחרת לפי גיל בציבור היהודי 2007

בעלי השכלה אקדמית נוטים להיות פחות החלטיים לגבי אי-נכונותם לעזוב. ההבדלים על פי רמות ההשכלה בולטים כאשר בוחנים את הנחישות שלא להגר. בקרב בעלי ההשכלה האקדמית, רק 45% בהחלט אינם מוכנים לנקוט בצעד זה, שעה שבקרב בעלי השכלה על-תיכונית ותיכונית, השיעורים המקבילים עומדים על 68% ו-66%. כפי שכבר הוכח, הזיקה לחיים בישראל בקרב בעלי השכלה אקדמית חלשה הרבה יותר מזו של בעלי רמות השכלה נמוכות יותר.

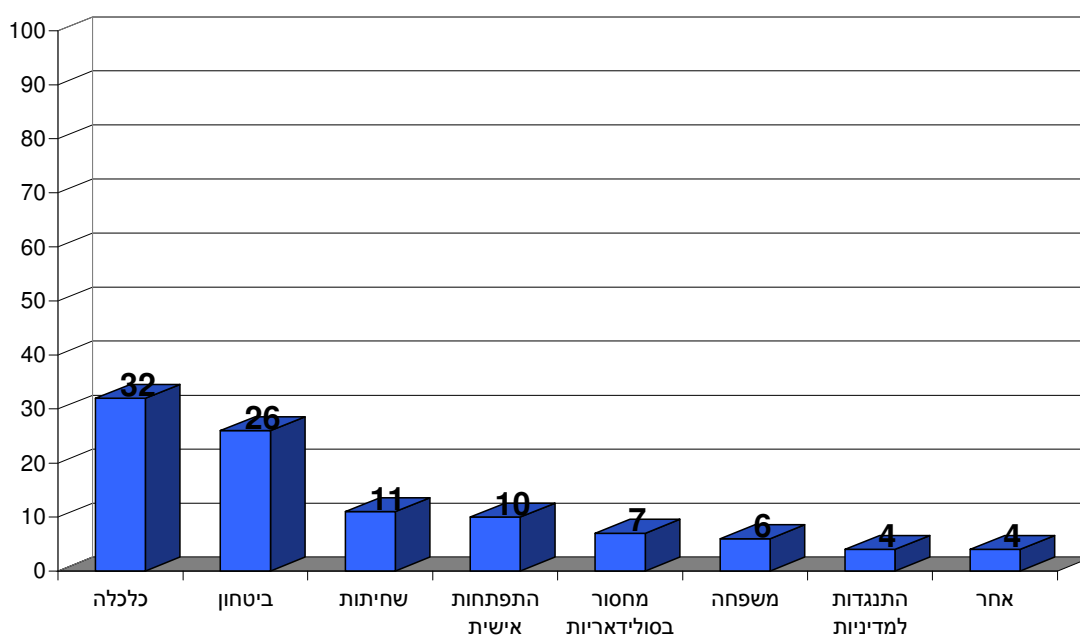
איור 24: הנכונות להגר לארץ אחרת לפי השכלה בציבור היהודי 2007

הנטייה להגר שכיחה יותר בקרב העולים החדשים מאשר בקרב הותיקים. הפער בנטייה זו עומד על 31% אצל העולים למול 22% אצל הותיקים. גם במקרה זה, ההבדלים בין שתי הקבוצות בולטים יותר כאשר בוחנים את אחוז השוללים נמרצות את אפשרות העזיבה. שיעורם של אלה בקרב העולים עומד על 40%, שעה שבקרב הותיקים הוא מגיע ל 61%. נראה, אפוא, שההתנסות בהגירה קודמת אינה מחלישה את הנטייה להגר פעם נוספת.

שורשיות נמוכה יותר
 & נמצאה בקרב &
 צעירים
 עשירים
 אקדמאים
 שמאלנים
 חילונים
 עולים

בקרב אלו המוכנים לשקול בחיוב עזיבה, נמצאו שני מניעים עיקריים להגירה מן הארץ: המצב הכלכלי והמצב הביטחוני. הסיבה הראשונה במעלה, העלולה לעודד הגירה, הינה המצב הכלכלי, שצוין על ידי כשליש מהציבור שעלול לעזוב (32%), והמצב הביטחוני, שצוין על ידי כרבע ממנו (26%). בפער ניכר אחריהן הוזכרו השחיתות השלטונית (11%) והשאיפה להתפתחות אישית (10%). יש לציין כי סיבות אלה צוינו באותו סדר על ידי כל הקבוצות שנותחו בסקר, להוציא שלוש קבוצות בהן הגורם הביטחוני קדם לגורם הכלכלי. קבוצות אלו כוללות את החרדים, העולים החדשים והנשים.⁴

מהי הסיבה העיקרית שבגללה תהיה מוכן לעזוב לארץ אחרת?

איור 25: שכיחות המניעים להגירה בציבור היהודי 2007

⁴ השאלה נשאלה רק ב- 2007.

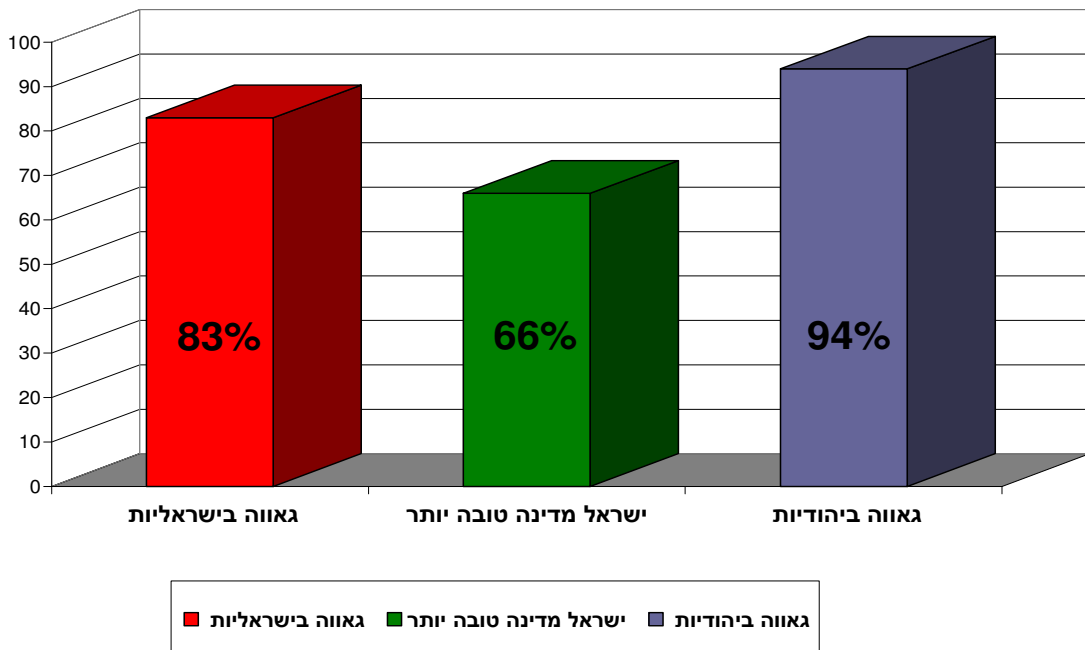
מידת גאוותם של הישראלים במדינתם גבוהה יותר ממידת הרגש הפטריוטי שהם מגלים. הגאווה בישראליות גבוהה יותר ממידת ההסכמה על כך שישראל היא מדינה טובה יותר מהאחרות. הגאווה ביהודיות גבוהה יותר מאשר הגאווה בישראליות,

בציבור היהודי, 83% גאים על היותם ישראלים, בעוד ש- 66% מאמינים כי מדינתם טובה יותר מאחרות. יתכן כי הנימוק לפער זה בין הצהרת פטריוטיות להבעת גאווה טמון בכך שפטריוטיזם הוא מושג מחייב יותר, ובחוגים מסוימים יש לו אף משמעות שלילית, בעיקר של לאומנות צרת-אופק.

במבט בין לאומי, גאוותם של היהודים במדינתם פחותה יחסית מגאוותם של מרבית אזרחי המדינות המערביות. בראש הרשימה ניצבות אירלנד עם שיעור של 99% אזרחים גאים במידה רבה, ארה"ב עם שיעור של 98%, ניו-זילנד וקנדה עם שיעור של 97%, ואוסטרליה עם שיעור של 96%. המדינות שאזרחיהן מגלים גאווה נמוכה יותר מזו של הציבור היהודי הינן צ'כיה עם שיעור של 81% אזרחים גאים במידה רבה, וגרמניה עם שיעור של 65% (ISSP 2003).

עוצמת הגאווה על ההשתייכות לעם היהודי גבוהה משמעותית מהגאווה על האזרחות הישראלית. 94% מהיהודים מצהירים על גאוותם ביהדותם, כאשר 75% גאים מאוד בהשתייכות זו. הסבר אפשרי לפער זה הינו שישראל, כגוף מדינתי, עומדת במבחני ביצוע יומיומיים ונתונה יותר לביקורת פוטנציאלית, בעוד שהיהדות אינה עומדת במבחן כעין זה.⁵

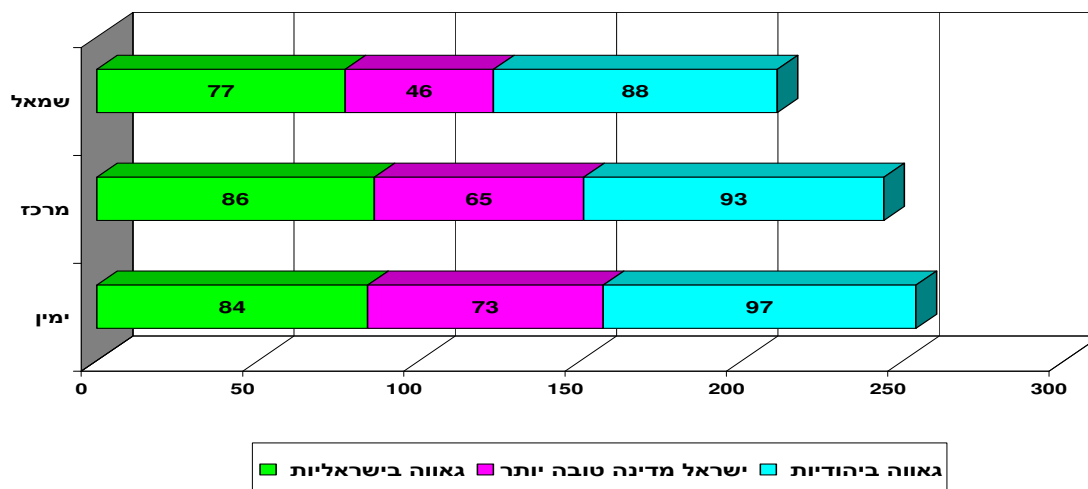
עד כמה אתה גאה בישראליות וביהדות ומסכים שישראל מדינה טובה יותר?

איור 26: אחוז הגאים במידה רבה בישראליות וביהודיות, ואחוז המסכימים שישראל היא מדינה טובה יחסית בציבור היהודי
2007

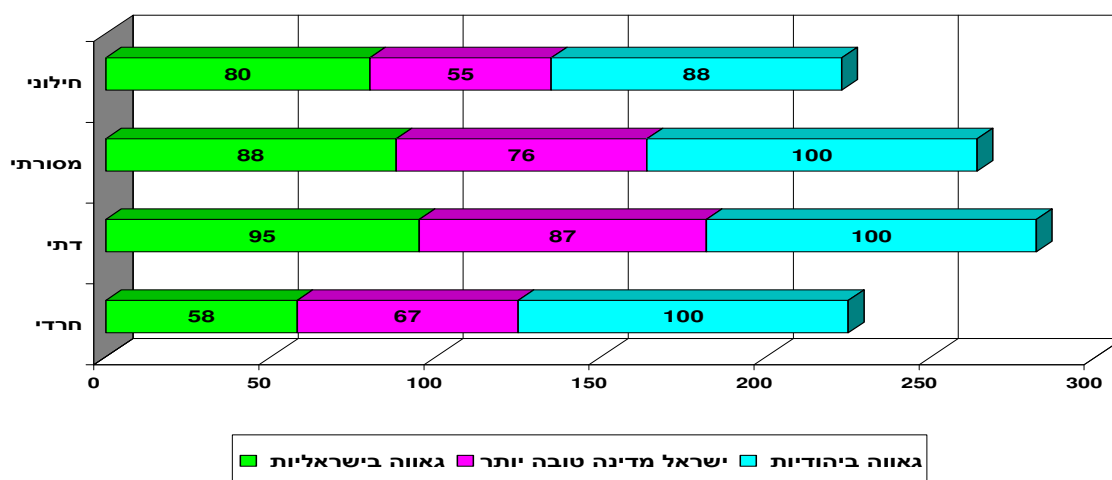
⁵ השאלה על הגאווה ביהודיות נשאלה רק ב- 2007

אנשי השמאל גאים פחות בישראליותם וביהדותם, ומאמינים פחות כי ישראל טובה יותר ממדינות אחרות. 84% מאנשי הימין, 86% מאנשי המרכז, ו-77% מאנשי השמאל גאים על היותם ישראלים. 73% מהימין, 65% מהמרכז ו-46% מהשמאל מסכימים כי ישראל מדינה טובה יותר. על יהדותם גאים 97% מהימנים, 93% מאנשי המרכז ו-88% מהשמאלנים.

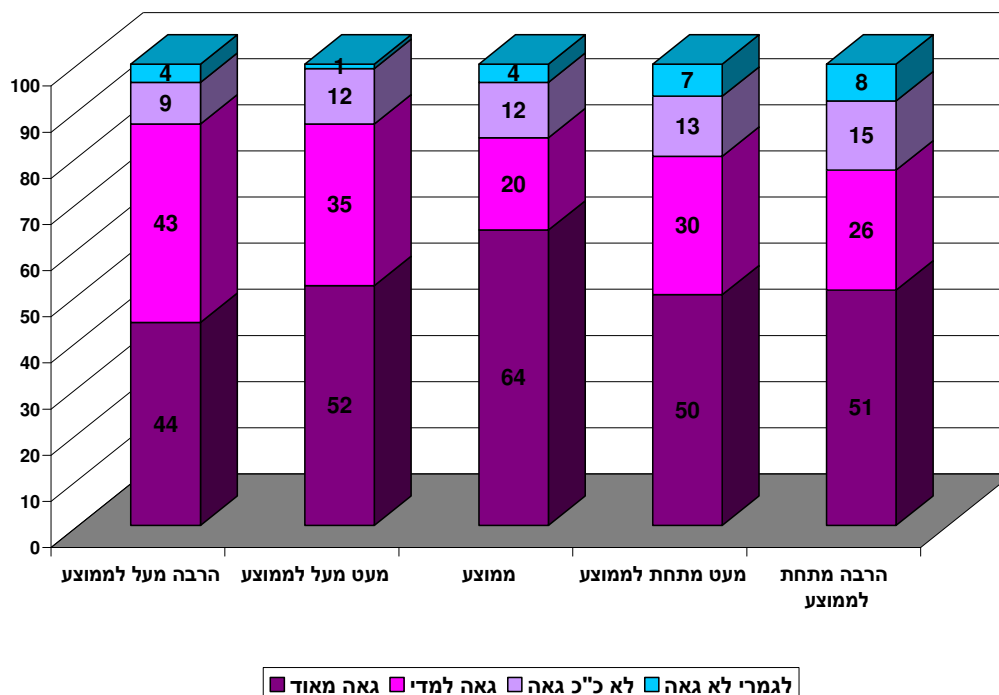
איור 27: אחוז הגאים במידה רבה בישראליות וביהודיות, ואחוז המסכימים שישראל היא מדינה טובה יותר יחסית לפי נטייה פוליטית בציבור היהודי 2007

בהיבטים מסוימים הקשורים לגאווה, החרדים הם אלו שנבדלים משאר הקבוצות, כאשר בהיבטים אחרים החילונים הם הנבדלים. הדתיים הם הגאים ביותר. בדומה לסדר הדירוג של הזיקה הפטריוטית, גם כאן נשמר הדפוס לפיו הדתיים הם הגאים ביותר במדינת ישראל, אחריהם המסורתיים, החילוניים ובסוף החרדים. 95% מהדתיים גאים במדינתם, וכך 88% מהמסורתיים, 80% מהחילונים, בעוד החרדים הם יוצאי-הדופן עם שיעור גאווה של 59%. בשנת 2006 עמדה גאוות הדתיים במדינתם על 88%, כך שגאוותם התחזקה, בעוד שגאוות החרדים במדינתם נחלשה, וירדה מ-72% בקרב הדתיים גם חלה עליה בהסכמה על כך שישראל מדינה טובה יותר ממדינות אחרות מ-79% ל-87%. אולם ההסכמה של החילונים עם היגד זה היא נמוכה ביחס לכל שלוש הקבוצות הדתיות האחרות (55%). החילונים נבדלים גם בהיותם פחות גאים על יהדותם בשיעור של 88% לעומת 93%-100% בקרב השאר (אם כי גם שיעור הגאווה בשייכות היהודית בקרב החילונים הוא גבוה מאוד).

איור 28: אחוז הגאים במידה רבה בישראליות וביהודיות, ואחוז המסכימים שישראל היא מדינה טובה יותר יחסית לפי מידת הדתיות בציבור היהודי 2007

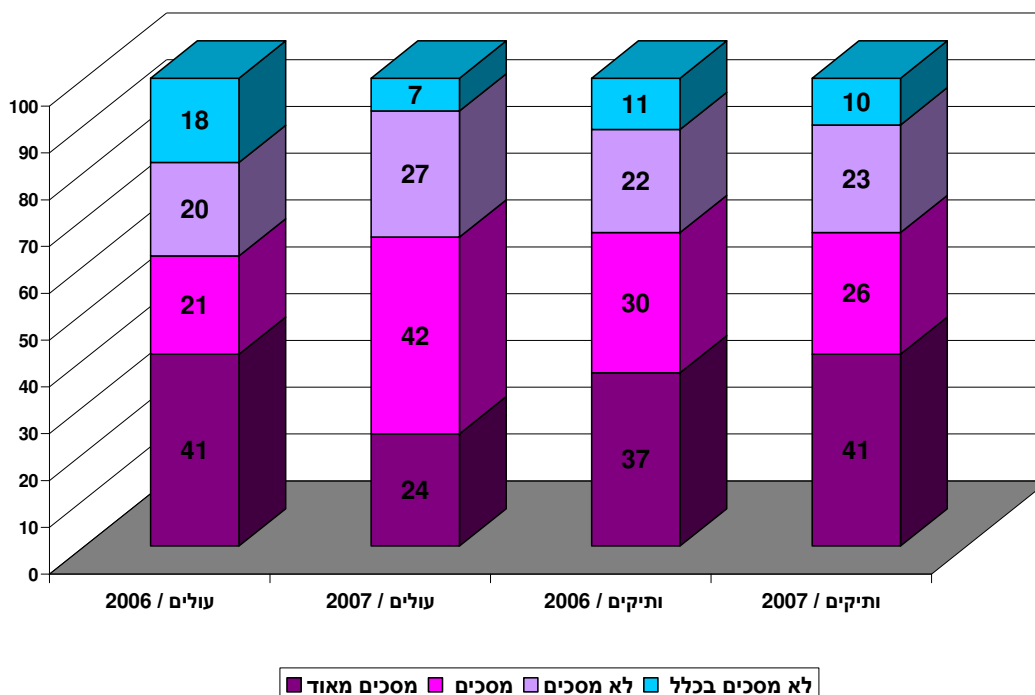
קיים פער בין בעלי ההכנסות הגבוהות והנמוכות ביחס לגאוה בישראליות. 77% מאלו שהכנסתם נמוכה מאוד מהממוצע גאים בישראליותם, לעומת 87% מבעלי הכנסות גבוהות הרבה מהממוצע. דפוס זה של פער נמצא, כזכור, גם לגבי הפטריוטיות הישראלית. עם זאת, קיימת בין קבוצות אלו זהות ביחס להכרה ביתרונותיה של ישראל לעומת מדינות אחרות, ו-67% מכל אחת מקבוצה זו סבורה שישראל טובה יותר.

איור 29: אחוז הגאים בישראליות לפי הכנסה בציבור היהודי 2007

שיעור הגאים בישראליות וביהודיות ושיעור המסכימים כי ישראל מדינה טובה יותר דומה בין הותיקים לעולים, אולם שיעור הותיקים "הגאים מאוד" או "מסכימים מאוד" גבוה משמעותית. שיעור הגאוה על הישראליות דומה בקרב הותיקים והעולים, 83% מול 81% בהתאמה, אולם אחוז הגאים מאוד בקרב הותיקים עומד על 56% לעומת 34% בקרב העולים. תמונה דומה מתקבלת כאשר בוחנים את ההסכמה עם ההיגד שישראל טובה יותר ממדינות אחרות. בקרב שתי האוכלוסיות, שיעור התומכים בהיגד הוא דומה (67% ו-66% בהתאמה), אולם 41% מהותיקים למול 24% מהעולים מסכימים עמו מאוד. בקרב העולים מדובר על ירידה משמעותית בשיעור המסכימים מאוד בהשוואה לשנה החולפת, שכן בשנה שעברה הוא עמד על 41%. בנוסף, הגאוה על השתייכות לעם היהודי זהה בקרב הותיקים והעולים (94%) אך גם הפעם, 78% מהותיקים גאים מאוד על השתייכות זו לעומת 58% מהעולים.

איור 30: הסכמה על כך שישיראל מדינה טובה יותר מאחרות לפי ותק בציבור היהודי 2006, 2007

הגברים גאים יותר על היותם ישראלים (85%) לעומת הנשים (81%). זאת בניגוד לדפוס שנסתמן בשנה שעברה, לפיו 87% מהנשים היו גאות בישראליותן לעומת 79% מהגברים.

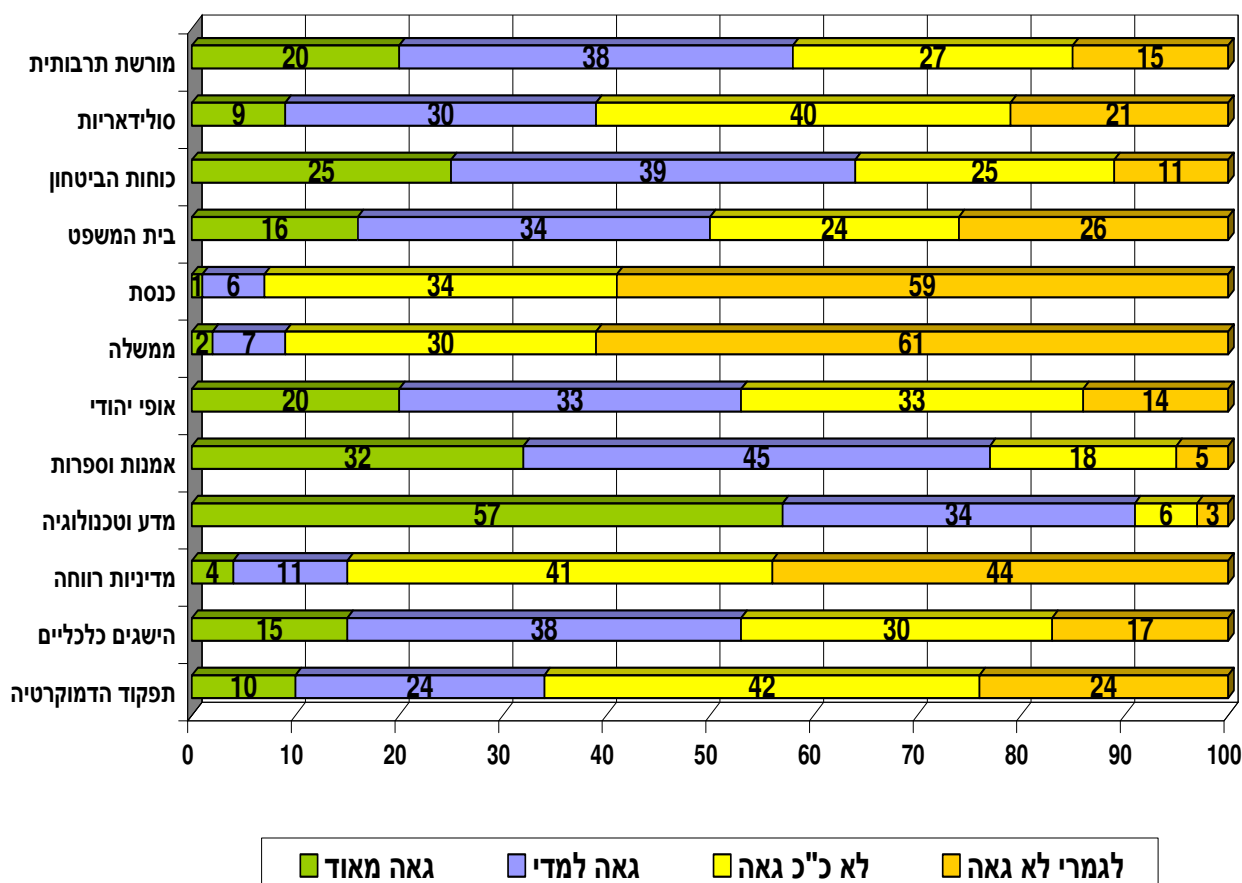
קיימת שונות ניכרת בהערכת הציבור היהודי את מוסדות החברה ותפקודה בהיבטים השונים. מידת הגאווה הנמוכה ביותר נמדדה ביחס לכנסת ולממשלה, בניגוד לעלייה בגאווה על תפקוד החברה האזרחית. הירידה הגדולה ביותר במידת הגאווה של הציבור היהודי מאז 2006 נמדדה בכוחות הביטחון ובהישגים המדעיים והטכנולוגיים, אם כי הציבור הישראלי עדיין גאה בהם בעוצמה רבה יותר באורח יחסי. שיעור הגאווה הנמוך בכנסת ובממשלה והירידה בגאווה בכוחות הביטחון, לעומת שיעור גאווה גבוה בישראליות ועליה בגאווה על תפקוד החברה מלמדים כי הציבור מבחין בין תפיסתו את המוסדות הפוליטיים והביטחוניים כאחראים לכישלון בלבנון ולמחדלים נוספים (כגון ההתנתקות), לעומת זיקתו לישראליותו והערכתו לאופן התמודדות החברה עם אירועי השנה החולפת.

בקרב הציבור היהודי, שיעור הגאים במוסדות ובתפקוד המדינה והחברה נע בין 7% (גאווה בכנסת) ל- 91% (גאווה בהישגים המדעיים והטכנולוגיים). כאמור, הכנסת, וגם הממשלה, בה גאים 9% מהיהודים, נמצאות בתחתית סולם הגאווה, בעוד שההישגים המדעיים והטכנולוגיים ניצבים בראשו. בניגוד להערכה הנמוכה של מוסדות המדינה, נראה כי גאוותו של הציבור היהודי על תפקוד החברה עצמה דווקא גובר במקצת, כנראה בשל גילויי הסולידאריות שהתלוו למלחמת לבנון וההערכה הגבוהה כלפי כושר העמידה של האוכלוסייה האזרחית בעת המלחמה (על כך בפרק אודות השפעות מלחמת לבנון). 39% מהציבור היהודי גאים בסולידאריות החברתית בישראל, כאשר ב- 2006 35% היו גאים עליה.⁶

⁶ השאלות על גאווה בממשלה, בכנסת ובבית-המשפט העליון נשאלו רק ב- 2007

הירידה הניכרת ביותר נמדדה ברמת הגאווה בכוחות הביטחון. בעוד שבסקר הקודם 88% מהיהודים העידו כי הם גאים בכוחות הביטחון, בסקר הנוכחי 64% טענו כך. התמונה מתחדדת כאשר בוחנים את הירידה באחוז "הגאים מאוד": ב-2006, כשניים מתוך ארבעה היו גאים מאוד (57%) לעומת אחד מתוך ארבעה כיום (25%). עם זאת, ביחס לרכיבי גאווה אחרים, גאוות הציבור בכוחות הביטחון היא עדיין גבוהה למדי. נצפתה ירידה משמעותית גם ביחס להישגים במדע וטכנולוגיה, למרות שהם עדיין הגורם בו הציבור היהודי גאה ביותר. בסקר 2006 אמרו 99% מהאזרחים היהודים כי הם גאים בהתפתחות המדעית והטכנולוגית של ישראל, לעומת 91% בסקר 2007. גם במקרה זה, התמונה מתחדדת כאשר מביטים בירידה בשיעור "הגאים מאוד": מ-70% ב-2006 ל-57% ב-2007. קרוב לודאי כי ההסבר לירידה בגאווה בצבא נובעת הן מאכזבת הציבור מתוצאות מלחמת לבנון, כולל אי-מוכנותו של צה"ל למלחמה עקב שנים של התמודדות עם הפלסטינים, והן באשר לתפקיד שמילא בפניו אוכלוסייה אזרחית, שהיא בשר מבשרו של הלאום היהודי, במהלך ביצוע ההתנתקות. יתכן שהירידה בגאווה על הישגים הטכנולוגיים נעוצה במפח-נפש ממגבלות השימוש בטכנולוגיות מתקדמות, שנחשפו בקלונג במלחמה.

עד כמה אתה גאה במדינת ישראל לגבי כל אחד מהדברים הבאים:

התחומים בהם היהודים גאים ביותר

מדע וטכנולוגיה אמנות וספרות כוחות הביטחון מורשת ערכית האופי היהודי

אנשי המרכז הפוליטי מדווחים על מידת גאווה גבוהה יותר ביחס לרוב רכיבי הגאווה. קיים פער גדול בין גאוות השמאל והמרכז על בית-המשפט העליון לבין גאוות הימין עליו. המרכז גאה יותר בכוחות הביטחון (69%) לעומת הימין (64%) והשמאל (59%). המרכז הוא גם הגאה ביותר בהישגיה הכלכליים של ישראל (62%), אך הפעם השמאל ניצב בתווך (56%) והימין בקצה (51%). דפוס זה נמצא גם ביחס לתפקוד הדמוקרטיה, כאשר 46% מאנשי המרכז גאים בה, לעומת 36% מאנשי השמאל ו-29% מאנשי הימין. הימנים פחות גאים משמעותית בבית-המשפט העליון (37%) לעומת אנשי המרכז (64%) והשמאלנים (68%).

החרדים אינם גאים בתפקוד הדמוקרטיה, וביחד עם הדתיים אינם גאים באופי היהודי של המדינה ובבית-המשפט העליון. 17% מהחרדים ו-45% מהדתיים ביטאו גאווה באופי היהודי של המדינה, כלומר הם אינם שבעי-רצון מהאופן בו מכוונת היהדות בישראל. עם זאת, ניכרת עליה משמעותית בגאוותם על האופי היהודי לעומת 2006, בה 3% מהחרדים ו-29% מהדתיים היו גאים באופי היהדות בישראל. החרדים גם אינם גאים באופן בו מתפקדת הדמוקרטיה (16%) לעומת שיעורי גאווה של 33% - 38% בקרב הקבוצות האחרות. ההבדל מודגש לאור העובדה שאף אחד מהחרדים אינו גאה מאוד בדמוקרטיה הישראלית. פער בין החרדים בעיקר, וגם בין הדתיים, לבין המסורתיים והחילונים מתגלה גם בגאווה על בית-המשפט העליון. 7% מהחרדים גאים בו למדי, כאשר אף חרדי אינו גאה בו מאוד. 32% מהדתיים גאים בבית-המשפט העליון לעומת 51% מהמסורתיים ו-62% מהחילונים. הדתיים הם הגאים ביותר בכוחות הביטחון (70%) לעומת המסורתיים וחילוניים (64% בשתי הקבוצות) והחרדים (51%).

בעלי ההכנסות הגבוהות גאים הרבה יותר משאר השכבות הכלכליות על מדיניות הרווחה, ההישגים הכלכליים ותפקוד הדמוקרטיה. במקביל, ככל שעולה ההכנסה כך עולה מידת הגאווה בבית-המשפט העליון. קיים הבדל ברור בין גאוות בעלי ההכנסות הגבוהות על מדיניות הרווחה לבין כל שאר הקבוצות האחרות. 64% מבעלי הכנסות גבוהות בהרבה מעל לממוצע גאים במדיניות הרווחה, מול 15%-12% בשאר שכבות ההכנסה. בעלי ההכנסות הגבוהות הם גם הגאים ביותר בהישגים הכלכליים של ישראל (63%), אולם הפער בינם לבין השכבות האחרות בנושא זה פחות גדול, כאשר בעיקר בולט ההבדל בין גאוותם לגאוות בעלי ההכנסה הנמוכה ביותר (34%). דפוס דומה נמצא גם ביחס לגאווה באשר לתפקוד הדמוקרטיה. גם כאן נמצא פער בין בעלי ההכנסות הגבוהות (43%) לבין כל השאר, אך בעיקר בינם לבין בעלי ההכנסות הנמוכות (24%). נראה שאלו שאינם בעלי הכנסות גבוהות, ובעיקר בעלי הכנסות נמוכות מאוד, מקשרים בין אי-שביעותם ממצב הכלכלה והרווחה לבין אי-שביעותם מהאופן בו פועלים ומייצגים אותם המוסדות הפוליטיים. בנוסף, ככל שעולה מידת ההכנסה כך גדלה הגאווה בבית-

המשפט העליון, ויתכן שגם במקרה זה יש קשר בין הגאווה בבית-המשפט לבין מידת האמון ביכולתו לתת סעד.

ככל שעולה רמת ההשכלה, כך עולה הגאווה בהישגים הכלכליים של מדינת ישראל, והאקדמאים גאים יותר בבית-המשפט העליון. ככל שעולה רמת ההשכלה כך עולה הגאווה בהישגים הכלכליים של מדינת ישראל, מ- 31% בקרב בעלי השכלה נמוכה ועד 60% בקרב האקדמאים. בעלי השכלה האקדמית הם הגאים ביותר בבית-המשפט העליון (58%) למול בעלי השכלה תיכונית (43%) ועל-תיכונית (44%).

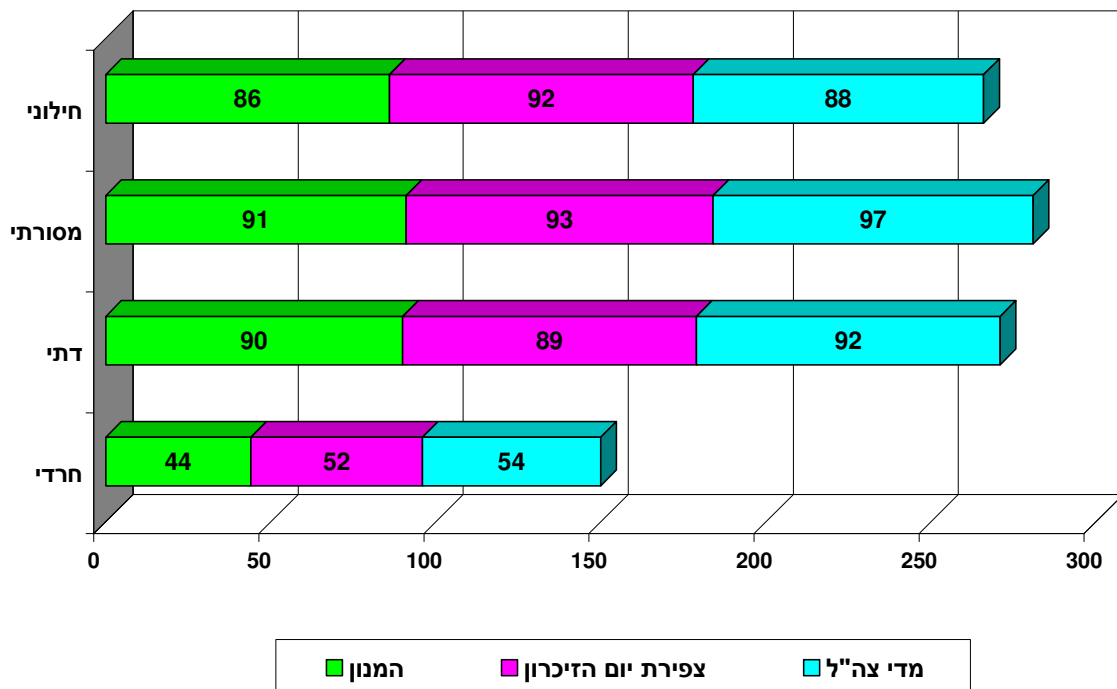
למעט הגאווה בבית-המשפט העליון, העולים חשים מידה רבה יותר של גאווה לגבי היבטים שונים. העולים גאים יותר באופי היהודי של המדינה (54%) מהותיקים (48%). הם גם גאים יותר בדמוקרטיה (39% מול 33% בהתאמה), במדיניות הרווחה (25% מול 13% בהתאמה) ובהישגים הכלכליים (57% מול 52% בהתאמה). רק לגבי בית-המשפט העליון הותיקים מגלים מידה רבה יותר של גאווה (51%) מהעולים (41%).

מימד הסמליות

הציבור היהודי מייחס חשיבות רבה מאוד לסמליו הלאומיים – המנון "התקווה", הדגל והצפירה ביום הזיכרון. עם זאת, ישנן קבוצות שזיקתן לסמלי המדינה, כולם או חלקם, חלשה יותר, ולעיתים אפילו חלשה באופן יוצא-דופן, כפי שנמצא אצל החרדים.

מרכזיות הממד הסמלי בחברה היהודית מתבלטת הן לאור העובדה שהזיקה לסמלים הלאומיים גבוהה מאוד, והן לאור העובדה שהציבור בכללותו נוטה להתייחס אליהם כמקשה אחת, ולכבד אותם באורח דומה. 85% מהציבור היהודי אמרו כי יתעורר בהם כעס למראה זלזול בהמנון, 89% יתערעמו על אי-עמידה בצפירה ביום הזיכרון לחללי צה"ל, ו-89% רואים בלבישת מדי צה"ל זכות גדולה.

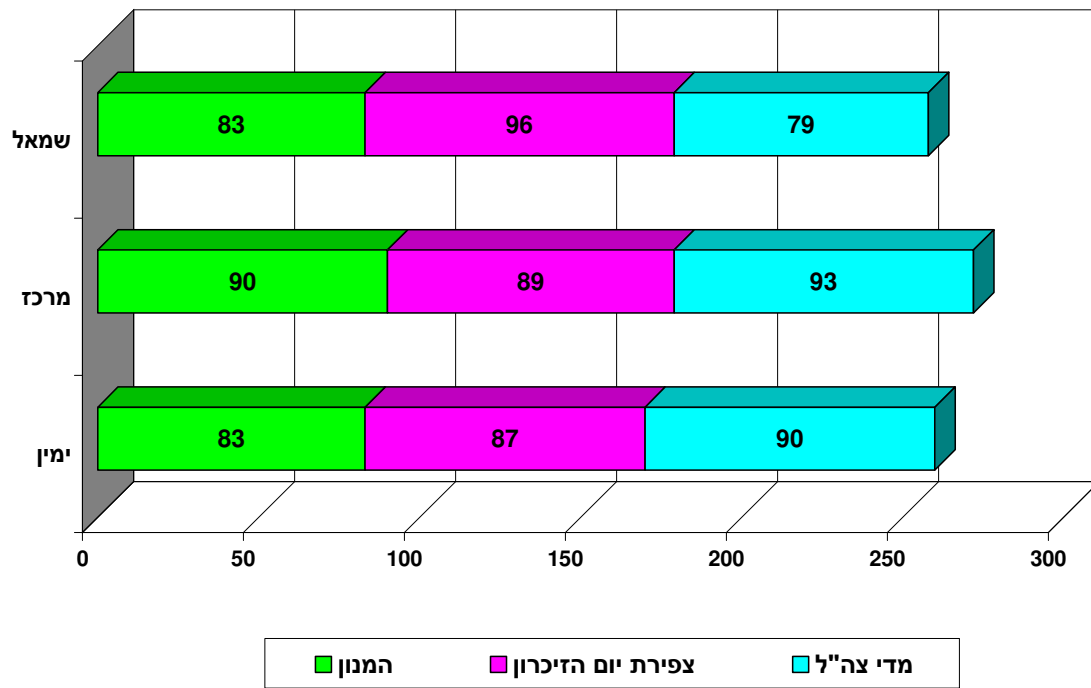
כצפוי, החרדים אינם מייחסים לסמלים את אותה מידת חשיבות שמייחסים לה שאר המגזרים. זלזול בהמנון יעורר תרעומת בקרב 44% מהחרדים לעומת 86%-91% ביתר הקבוצות, זלזול בצפירה יעורר את אותה תרעומת בקרב 52% מהחרדים לעומת 89%-93% בשאר המגזרים, ו-54% מהחרדים סבורים כי לבישת מדי צה"ל היא בבחינת זכות לעומת 89%-97% בקרב האחרים. **המסורתיים הם הרגישים ביותר כלפי זילות כל הסמלים.**

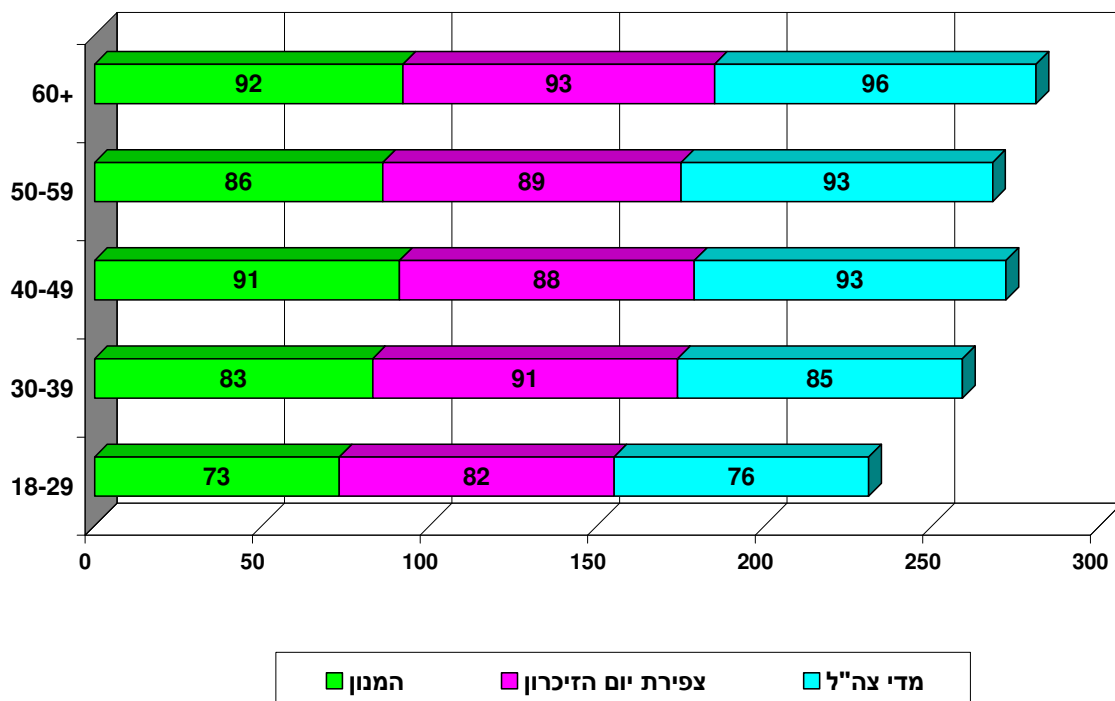
איור 32: אחוז מכבדי הסמלים לפי מידת דתיות בציבור היהודי 2007

השמאל רגיש לצפירה אך מתון יותר לגבי צה"ל. השמאל יכעס יותר על אי-כיבוד הצפירה בשיעור של 96% מול 89% אצל המרכז ו-87% אצל הימין. לעומת זאת, הוא יהיה מתון יותר ביחסו למדים, כאשר 79% מהשמאל יהיו בלתי-אדישים כלפי הפגנת זלזול במדים לעומת 93% מהמרכז ו-90% מהימין.

שכבת הגיל הצעירה ביותר מבטאת זיקה פחותה יותר לסמלים באופן יחסי, אם כי זיקתה אליהם גבוהה למדי. 73% מבני העשרים רגישים לכבודו של ההמנון לעומת 92% מבני השישים ומעלה. 82% מבין בני העשרים רגישים לכבודה של הצפירה לעומת 93% מבני השישים ומעלה. 76% מבני העשרים מייחסים חשיבות גבוהה למדי הצבא לעומת 96% מהמבוגרים.

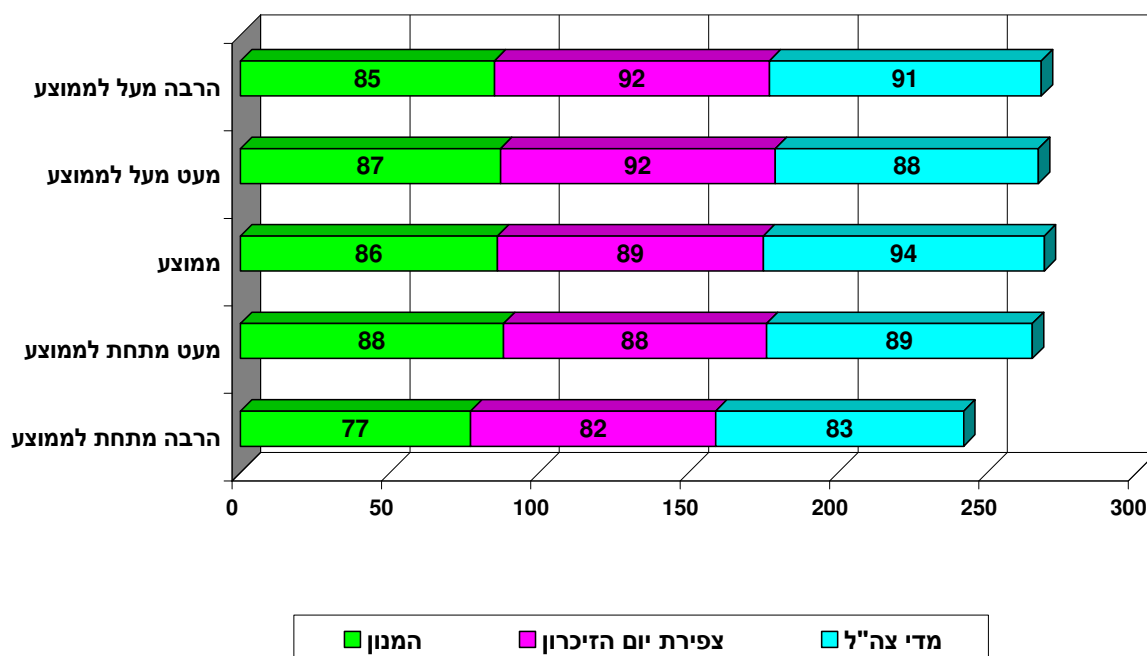
איור 33: אחוז מכבדי הסמלים לפי נטייה פוליטית בציבור היהודי 2007

איור 34: אחוז מכבדי הסמלים לפי גיל בציבור היהודי 2007

הותיקים רגישים יותר ל"התקווה" ולצפירה. 86% מהותיקים רגישים כלפי ביזוי "התקווה" לעומת 78% מהעולים, וכלפי הצפירה רגישים 82% מהותיקים מול 75% מהעולים. החשיבות המיוחסת למדים היא זהה (88% בקרב הותיקים למול 87% מהעולים).

אחוז נמוך יותר מבעלי ההכנסות הנמוכות יפגע אם הסמלים יבוזו. 77% מבעלי ההכנסות הנמוכות לא יהיו אדישים כלפי זילות ההמנון למול 85% מבעלי ההכנסות הגבוהות. זלזול בצפירה יכעיס 82% מבעלי ההכנסות הנמוכות לעומת 92% מבעלי ההכנסות הגבוהות. 83% מבעלי ההכנסות הנמוכות מייחסים ערך גבוה למדי הצבא לעומת 91% מבעלי ההכנסות הגבוהות. למרות שבאופן כללי קיימת מידה רבה של זיקה לסמלים גם בקרב בעלי ההכנסות הנמוכות מהממוצע, הרי שזיקתם הפחותה יותר יחסית עלולה ללמוד על מידה של יתר אדישות כלפי הפטריוטיות הישראלית, מגמה שהסתמנה כבר ביחס לתפיסת הפטריוטיזם, הנכונות להקרבה והגאווה בישראליות.

איור 35: אחוז מכבדי הסמלים לפי הכנסה בציבור היהודי 2007

שיעור הרגישים לביזוי הסמלים דומה בין קבוצות ההשכלה, אולם ככל שהיא עולה, כך יורד שיעור "הרגישים מאוד". 78% מבעלי ההשכלה הנמוכה מסכימים מאוד כי זו זכות גדולה ללבוש את מדי צה"ל לעומת 70% מבעלי ההשכלה התיכונית, 65% מבעלי ההשכלה העל-תיכונית ו-60% מבעלי ההשכלה האקדמית. אולם שיעור המסכימים עם היגד זה הוא דומה, ונע בטווח של 87% ל-90% בקרב כלל שכבות ההשכלה.

השפעות מלחמת לבנון

בקרב הציבור היהודי, מלחמת לבנון חיזקה מעט את הקשר הרגשי למדינה. במקביל עולה כי יחסית למרכיבים אחרים, קשר זה הושפע בדרגה הפחותה ביותר מהמלחמה ותוצאותיה, מאחר ועיקר השינוי התבטא בירידת האמון של הציבור במוסדות השלטון ובראשם הממשלה והכנסת. מסתמן גם שהציבור היהודי עורך אבחנה ברורה בין ההערכה השלילית שהוא נותן למוסדות, בעיקר הפוליטיים, לבין הערכתו את כושר העמידה של האוכלוסייה האזרחית.

בקרב 32% מהאזרחים היהודים התחזק הקשר הרגשי למדינה לעומת 26% מהאזרחים שבקרובם נחלש קשר זה, כלומר הייתה התחזקות של הקשר הרגשי, אם כי במידה מועטה. לעומת זאת, קיים קונצנזוס רחב הרבה יותר לגבי הערכת כושר העמידה של האוכלוסייה האזרחית, כאשר 90% מקרב הציבור היהודי בכללותו מעריכים כי כושר עמידה זה היה טוב למדי. גם ביחס לאמון במוסדות קיימת הסכמה רחבה, אם כי בכיוון הפוך, של ירידה באמון בהם. 80% מהציבור היהודי טוענים כי אמנם בממשלה ירד בעקבות המלחמה, כאשר 57% מתוכם טוענים שאמון זה נחלש עד מאוד. בקרב 73% מהציבור היהודי נחלש האמון בכנסת, ובקרב 50% מתוך ציבור זה האמון נחלש מאוד. בקרב 57% מהאזרחים היהודים נפגע האמון בכוחות הביטחון, כאשר בקרב 27% נפגע האמון במידה קשה מאוד. בקרב חלק קטן הרבה יותר מהאוכלוסייה (24%) חלה דווקא עליה באמון בכוחות הביטחון. תמונה זו של אכזבה מכוחות הביטחון עומדת בהלימה עם הירידה המשמעותית בגאווה עליהם.

למרות שהתקשורת אינה מוסד מדינתי, נבחנה מידת הגאווה עליה לצורך השוואה ואיתור מגמה כללית בתפיסת הציבור את המוסדות בארץ. הניתוח מלמד כי הירידה באמון במוסדות לא פסחה גם על התקשורת, אם כי בדומה לכוחות הביטחון, מידת ירידת האמון בה הייתה קטנה יותר לעומת המוסדות הפוליטיים. בקרב 51% מהיהודים נחלש האמון בתקשורת, כאשר בקרב 36% מהם הוא נחלש מאוד. בקרב 20% מהציבור היהודי התחזק האמון בתקשורת.

גם בחינת מימדים של יציבות ביחס להשפעות המלחמה היא מהותית. מהניתוח עולה כי הקשר הרגשי למדינה נהנה מהמידה הגבוהה ביותר של יציבות. שניים מתוך חמישה אזרחים יהודים מעידים כי זיקתם למדינה לא הושפעה כלל מהמלחמה ותוצאותיה. מבין המוסדות, הרי שהיחס לתקשורת השתנה במידה המועטה ביותר, שכן 29% העידו כי לא חל שינוי בגישתם כלפיה. 19% לא הושפעו מהמלחמה בתפישתם את כוחות הביטחון, והמוסד שסבל מהתנוודתיות הרבה ביותר היה הממשלה, כאשר רק 13% נותרו איתנים בדעתם ביחס אליה.

הקשר הרגשי למדינה התחזק יותר בקרב הותיקים ואמנם בכוחות הביטחון נפגע פחות, אולם העולים מכבדים יותר את כושר העמידה האזרחי. המלחמה חיזקה יותר את הקשר הרגשי למדינה בקרב 33% מהותיקים למול 21% מהעולים. התמונה מתחדדת יותר כאשר רואים שהמלחמה החלישה את הזיקה למדינה בקרב העולים בשיעור שהוא יותר מכפול: בקרב 23% מהותיקים נחלשה זיקה זו למול 50% בקרב העולים. אמנם של העולים בכוחות הביטחון גם נפגע יותר: הוא נחלש בקרב 68% מהעולים לעומת 55% מהותיקים. עם זאת, העולים מעריכים יותר את כושר העמידה של האוכלוסייה האזרחית: 95% מול 89%.

בקרב מחנות הימין והמרכז גברה יותר הזיקה הרגשית לישראל, אולם מחנות השמאל והמרכז מעריכים יותר את כושר העמידה של האוכלוסייה האזרחית. הזיקה הרגשית התחזקה בקרב 38% מהימנים, 30% מהמרכז ו-18% מהשמאל. עם זאת, בקרב בני שלוש הקבוצות נמדד שיעור דומה של החלשות הקשר הרגשי עקב המלחמה. אולם הימין מעריך פחות את כושר העמידה האזרחי מהמרכז והשמאל: 87%, 92% ו-93 בהתאמה.

אצל בעלי ההשכלה הנמוכה והתיכונית התחזקו יותר הקשר הרגשי והאמון בכוחות הביטחון למול בעלי השכלה העל-תיכונית והאקדמית. תחושת השייכות הרגשית התחזקה אצל 40% מבעלי ההשכלה הנמוכה ו-43% מבעלי ההשכלה התיכונית, לעומת 26% מבעלי ההשכלה העל-תיכונית ו-22% מבעלי

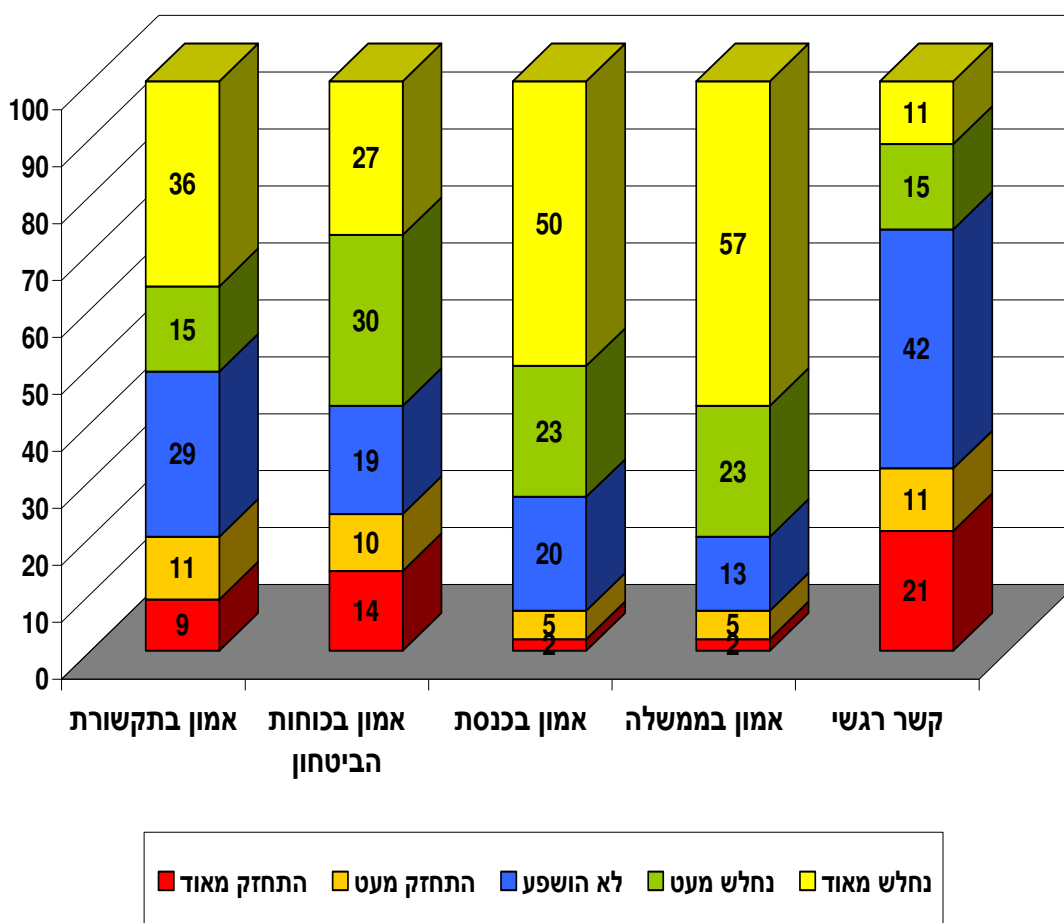
ההשכלה האקדמית. האמון בכוחות הביטחון התחזק אצל 35% מבעלי ההשכלה הנמוכה ו- 37% מבעלי ההשכלה התיכונית, בעוד שבקרב בעלי השכלה על-תיכונית הוא התחזק אצל 12%, ובקרב בעלי השכלה אקדמית אצל 16%.

הן בקרב החרדים והן בקרב החילונים, שיעורם של אלו שהתחזקה זיקתם למדינה ושהתחזק אמנם בכוחות הביטחון היה מתון יותר. החרדים מעריכים פחות משאר המגזרים את כושר העמידה של האוכלוסייה האזרחית. בקרב 27% מהחרדים ו- 24% מהחילונים התחזקה תחושת השייכות למדינה, לעומת 40% מהדתיים ו- 41% מהמסורתיים. בקרב 13% מהחרדים ו- 17% מהחילונים התחזק האמון בכוחות הביטחון לעומת 33% מהדתיים ו- 34% מהמסורתיים. למרות שכלל האוכלוסייה מעריכה את כושר העמידה שנתגלה במלחמת לבנון, הרי ש- 80% מהחרדים התרשמו ממנו לעומת 91%-89% בקרב שאר המגזרים.

בעלי ההכנסות הגבוהות הם הביקורתיים ביותר כלפי כוחות הביטחון. האמון בכוחות הביטחון בקרב בעלי ההכנסות הגבוהות ביותר נחלש בקרב 71% לעומת טווח של 55%-46% אצל השאר.

בקרב הצעירים והמבוגרים התחזק יותר האמון בכוחות הביטחון. בקרב 30% מבני העשרים ובני השישים ומעלה גבר האמון בכוחות הביטחון, כאשר אמון זה גדל בקרב 23% מבני השלושים ובקרב 17%-18% מבני הארבעים והחמישים.

כיצד השפיעה מלחמת לבנון על הקשר הרגשי למדינה ועל האמון במוסדות?

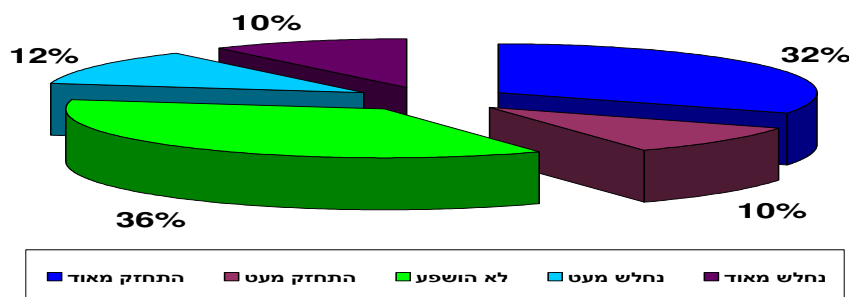

מהשוואה בין תושבי מחוזות חיפה וצפון היהודים לבין התושבים היהודים בשאר המחוזות בארץ עולה כי הפטריוטיות הישראלית והקשר הרגשי למדינה התחזקו יותר בקרב מחוזות חיפה והצפון לעומת שאר הארץ, והם גם מעריכים יותר את כושר העמידה של האוכלוסייה האזרחית. תושבי חיפה והצפון אף מעריכים יותר את כוחות הביטחון, ומביעים יתר נכונות לצאת לקרב.

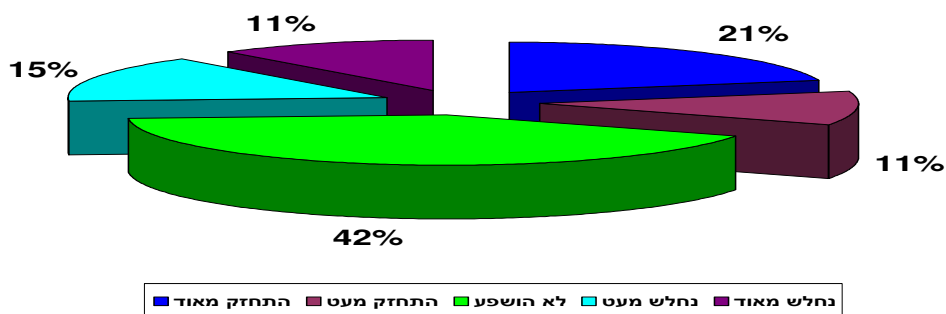
מאחר והמלחמה התרכזה באזור הצפוני של המדינה, חיוני לבדוק כיצד היא השפיעה על תושבי חיפה והצפון לעומת יתר התושבים היהודים ברחבי הארץ. נמצא כי 71% מתושבי חיפה והצפון היהודים מגדירים את עצמם כפטריוטים ישראלים לעומת 66% משאר התושבים היהודים. ממצא זה מתקשר לכך שבקרב 42% מהאזרחים היהודים המתגוררים בחיפה ובצפון התחזק הקשר הרגשי למדינה לעומת התחזקות בקרב 32% בשאר המחוזות. בנוסף, 93% מתושבי חיפה והצפון היהודים קובעים כי כושר העמידה של האוכלוסייה האזרחית היה טוב, לעומת 89% בקרב שאר תושבי ישראל. תושבי חיפה והצפון אף נחלשו פחות בהערכתם את כוחות הביטחון, כאשר 29% מתוכם מצהירים כי אמונם בכוחות הביטחון עלה, לעומת 23% בקרב שאר המחוזות. תושבי חיפה והצפון גם מדווחים על שיעור נמוך יותר של ירידה באמון בכוחות הביטחון: 52% מול 57% בשאר אזורי הארץ. לבסוף, תושבים אלו גם נכונים יותר להילחם עבור המדינה בשעת מבחן, למרות שכלל נכונות הציבור היהודי לעשות כן היא גבוהה מאוד. 95% מהאזרחים היהודים בחיפה ובצפון מצהירים כי יגנו על המדינה לעומת 90% מהאזרחים היהודים המתגוררים בשאר המחוזות.

האם השפיעה מלחמת לבנון על הקשר הרגשי שלך למדינה?

מחוזות חיפה והצפון

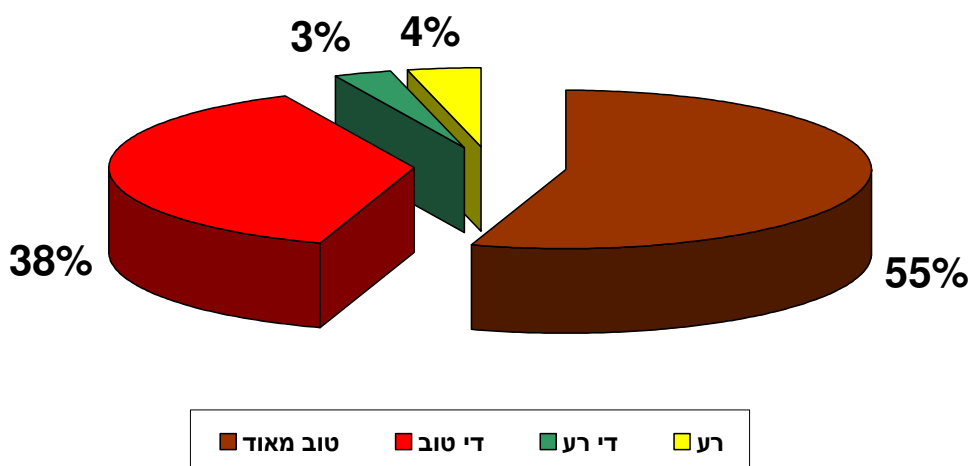
שאר המחוזות

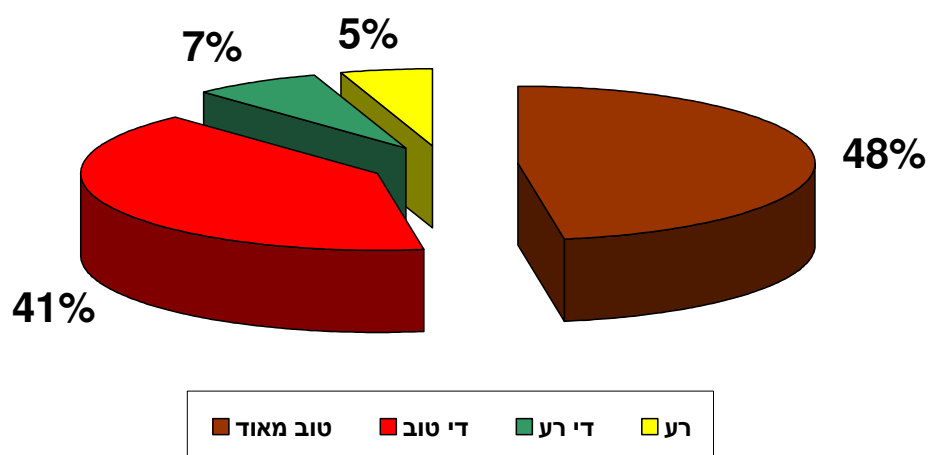
איור 37: השפעת מלחמת לבנון על הקשר הרגשי למדינה בקרב תושבי מחוזות חיפה וצפון לעומת שאר המחוזות בציבור

כיצד אתה מעריך את כושר העמידה של האוכלוסייה האזרחית?

מחוזות חיפה והצפון

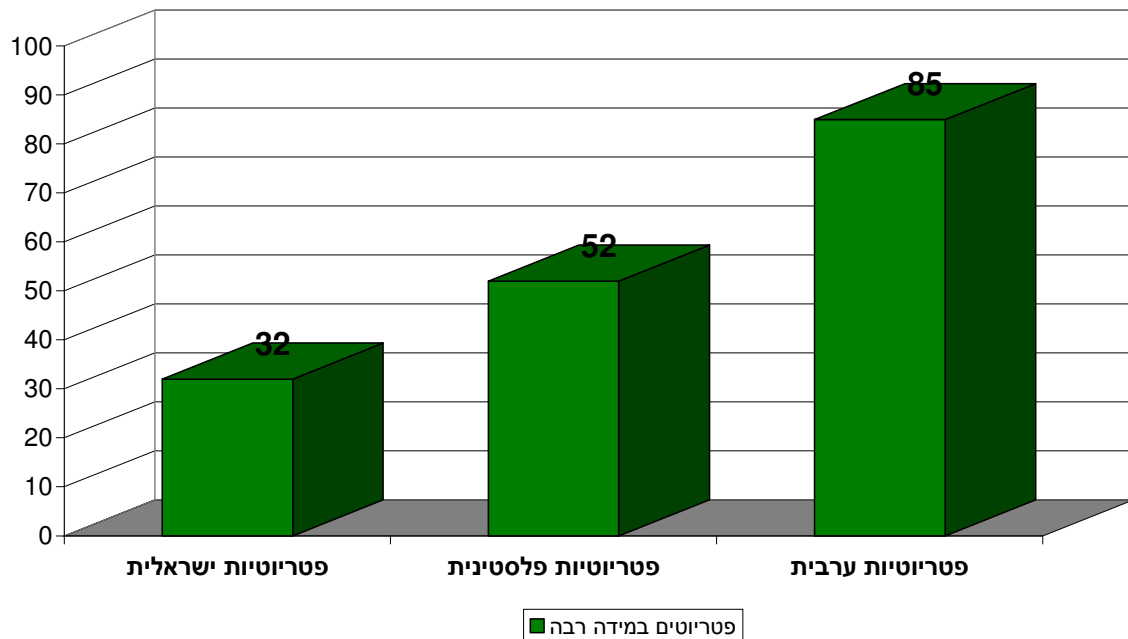
שאר המחוזות

כמצופה, נמצאו הבדלים ניכרים בין הציבור היהודי לערבי במרבית ההיבטים הקשורים לפטריוטיות. ביחס ל- 2006 אף חלה נסיגה ברוב המכריע של הפרמטרים המנבאים פטריוטיות, וגדל הניכור בין שני הלאומים. עקב כך, בסקר הפטריוטיות לא ידונו בהרחבה העמדות של הערבים לגבי פטריוטיות ישראלית, אלא תוצג התייחסות קצרה על-מנת לאפיין מגמות שחזרו ונשנו לאורך כל הסקר⁷.

מבין שלושה מוקדים אפשריים של פטריוטיזם, הציבור הערבי בישראל מעדיף בבירור את ההזדהות עם הערביות לעומת הפלסטיניות והישראליות. עוצמת הפטריוטיות הערבית נמצאה דומיננטית ביותר בקרב ערביי ישראל, מאחר ש- 85% מהם הגדירו עצמם פטריוטים ערבים במידה רבה. בפער ניכר מהפטריוטיות הערבית ניצבת הפטריוטיות הפלסטינית, עם שיעור מקביל של 52%, ולבסוף הפטריוטיות הישראלית, עם שיעור מקביל של 32%. השוואה עם סקר 2006, שיכלה להיעשות רק לגבי הפטריוטיות הפלסטינית והישראלית, מראה כי חלה עלייה של 3% בקרב מי שהגדירו עצמם כפטריוטים פלסטינים במידה רבה. עלייה זו אמנם אינה גדולה, אך בממוצע הפטריוטיות הפלסטינית עלתה בהשוואה ל 2005 במידה ניכרת, והדבר מודגם בצורה טובה יותר כאשר רואים ששיעור השוללים את הפטריוטיות הפלסטינית ירד מ- 22% ל- 12% בין 2006 ל- 2007. לעומת זאת, לא חלה שחיקה בשיעור של הערבים הרואים עצמם כפטריוטים ישראלים במידה רבה.

עד כמה אתה רואה עצמך כפטריוט במובנים הבאים?

איור 39: מעגלי פטריוטיות בקרב הציבור הערבי 2007

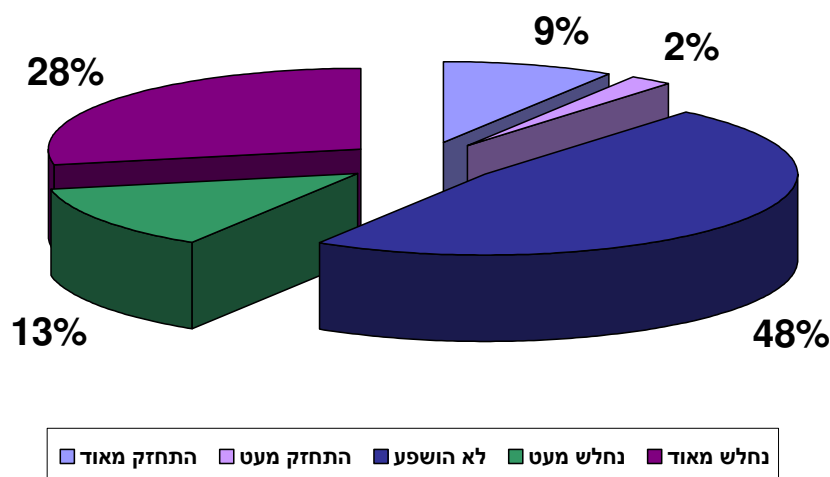
⁷ ב"כנס הרצליה" 2007 יוצג נייר עבודה המתרכז כולו בסקירת ההבדלים בפטריוטיזם בין היהודים לערבים. שם נייר העבודה: "עמדות פטריוטיות בקרב הציבור היהודי והערבי: מבט השוואתי". נייר זה הוכן על-ידי אפי יער ואפרת פלג.

גאוות הערבים על ישראליותם ירדה, וכן גם שורשיותם. 44% מהערבים טענו שהם גאים בהיותם ישראלים, לעומת 50% ב-2006. 64% גורסים שישראל היא מדינה טובה יותר באופן יחסי, לעומת 76% ב-2006. עוצמת ההסכמה עם היגד זה נשחקה אף היא, מאחר ו-28% הסכימו עימו במידה רבה לעומת 37% בשנה שעברה. למרות זאת, הערבים גאים יותר מהיהודים על כמה היבטים בחברה הישראלית ותפקודה, כגון מערכת הרווחה, הממשלה, הכנסת ובית-המשפט העליון, אך הם בבחינת החרוג המלמד על הכלל.

ביחס לשורשיות, הרי ש 72% מעדיפים להיות אזרחי ישראל לעומת 82% ב-2006. גם עוצמת העדפת האזרחות ירדה: 33% מעדיפים כיום את האזרחות הישראלית במידה רבה למול 49% ב-2006. 82% מהציבור הערבי היו מעודדים את ילדיהם לחיות בארץ לעומת 88% ב-2006. גם במקרה זה, עוצמת השורשיות ירדה אף היא, ו-45% היו מעודדים מאוד את ילדיהם להמשיך ולהתגורר בארץ לעומת 58% ב-2006. כזכור, השורשיות ירדה במעט גם בקרב הציבור היהודי בכללותו, אך לא בהיקף ובעוצמה דומים.

המלחמה השפיעה באופן דיפרנציאלי על הערבים. היא החלישה את הקשר הרגשי שלהם למדינה באופן משמעותי, וגרמה לכך שיפקקו בכושר העמידה של האוכלוסייה האזרחית. 41% מהאזרחים הערבים מעידים כי נחלשה זיקתם למדינה. במקביל, המלחמה חיזקה את תחושת השייכות למדינה רק בקרב 11% מהערבים. התנודתיות בעמדת הערבים ניכרת גם בנתון לפיו רק 13% מתוכם קבעו שלמלחמה לא הייתה כל השפעה על זיקתם למדינה. בנוסף, הערבים אינם מעריכים את כושר העמידה של האוכלוסייה האזרחית במלחמה, ו-62% מהם טוענים כי כושר עמידה זה היה די רע, לכל הפחות.

האם השפיעה מלחמת לבנון על הקשר הרגשי שלך למדינה?

בקרב ערביי מחוזות חיפה והצפון נמדדה החלשות רבה יותר לעומת התושבים הערבים בשאר המחוזות בארץ. הזיקה הרגשית לארץ נחלשה יותר בקרב הערבים תושבי חיפה והצפון (43%) לעומת שאר הערבים (33%). אין הבדל משמעותי בשיעור אלו החושבים כי כושר העמידה האזרחי לא צלח את מבחנו האולטימטיבי בין הערבים תושבי מחוזות חיפה והצפון והערבים בשאר הארץ (58% למול 55% בהתאמה), אולם הערבים המתגוררים בחיפה ובצפון נחוצים הרבה יותר בהערכתם כושר זה: 36% מערביי חיפה והצפון גורסים כי תפקוד האוכלוסייה האזרחית היה רע בהחלט לעומת 9% מהערבים במחוזות אחרים.

רשימת האיורים

- איור 1: הפטריוטיות הישראלית בציבור היהודי 2007 .. 4.....
- איור 2: פטריוטיות לפי גיל בציבור היהודי 2006, 2007 ..... 5.....
- איור 3: פטריוטיות לפי עמדות פוליטיות בציבור היהודי 2006, 2007 ..... 6.....
- איור 4: פטריוטיות לפי הכנסה בציבור היהודי 2006, 2007 ..... 7.....
- איור 5: פטריוטיות לפי ותק בציבור היהודי 2006, 2007 ..... 8.....
- איור 6: חשיבות פעולות לפטריוטיות בציבור היהודי 2007 ..... 10.....
- איור 7: חשיבות ערכים פטריוטים בציבור היהודי 2007 ..... 10.....
- איור 8: הנכונות להקרבה בציבור היהודי 2007 ..... 11.....
- איור 9: הנכונות להקרבה לפי גיל בציבור היהודי 2006, 2007 ..... 12.....
- איור 10: הנכונות להקרבה לפי השכלה בציבור היהודי 2006, 2007 ..... 12.....
- איור 11: הנכונות להקרבה לפי הכנסה בציבור היהודי 2007 ..... 13.....
- איור 12: הצדקת זכות הסירוב בציבור היהודי 2007 ..... 14.....
- איור 13: הצדקת זכות הסירוב לפי מידת דתיות בציבור היהודי 2006, 2007 ..... 15.....
- איור 14: הצדקת זכות הסירוב לפי השכלה בציבור היהודי 2006, 2007 ..... 16.....
- איור 15: העדפת האזרחות הישראלית בציבור היהודי 2007 ..... 17.....
- איור 16: העדפת האזרחות הישראלית לפי גיל בציבור היהודי 2006, 2007 ..... 18.....
- איור 17: העדפת האזרחות הישראלית לפי השכלה בציבור היהודי 2006, 2007 ..... 19.....
- איור 18: הנכונות לעודד את הילדים לחיות בארץ בציבור היהודי 2007 ..... 19.....
- איור 19: הנכונות לעודד את הילדים לחיות בארץ לפי גיל בציבור היהודי 2006, 2007 ..... 20.....
- איור 20: הנכונות לעודד את הילדים לחיות בארץ לפי השכלה בציבור היהודי 2006, 2007 ..... 21.....
- איור 21: הנכונות להגר לארץ אחרת בציבור היהודי 2007 ..... 22.....
- איור 22: הנכונות להגר לארץ אחרת לפי הכנסה בציבור היהודי 2007 ..... 23.....
- איור 23: הנכונות להגר לארץ אחרת לפי גיל בציבור היהודי 2007 ..... 24.....
- איור 24: הנכונות להגר לארץ אחרת לפי השכלה בציבור היהודי 2007 ..... 25.....
- איור 25: שכיחות המניעים להגירה בציבור היהודי 2007 ..... 25.....
- איור 26: אחוז הגאים במידה רבה בישראליות וביהודיות, ואחוז המסכימים שישראל היא מדינה טובה יחסית בציבור היהודי 2007 ..... 26.....
- איור 27: אחוז הגאים במידה רבה בישראליות וביהודיות, ואחוז המסכימים שישראל היא מדינה טובה יחסית לפי נטייה פוליטית בציבור היהודי 2007 ..... 27.....

28:	אחוז הגאים במידה רבה בישראליות וביהודיות, ואחוז המסכימים שישראל היא מדינה טובה יחסית לפי מידת
27.....	דתיות בציבור היהודי 2007 .....
29:	אחוז הגאים בישראליות לפי הכנסה 2007 .....
29.....	איור 30: הסכמה על כך שישראל מדינה טובה יותר מאחרות לפי ותק בציבור היהודי 2006, 2007.....
30.....	איור 31: גאווה במוסדות המדינה ותפקודה בציבור היהודי 2007 .....
33.....	איור 32: אחוז מכבדי הסמלים לפי מידת דתיות בציבור היהודי 2007 .....
34.....	איור 33: אחוז מכבדי הסמלים לפי נטייה פוליטית בציבור היהודי 2007 .....
34.....	איור 34: אחוז מכבדי הסמלים לפי גיל בציבור היהודי 2007 .....
35.....	איור 35: אחוז מכבדי הסמלים לפי הכנסה בציבור היהודי 2007 .....
37.....	איור 36: השפעת מלחמת לבנון על הקשר הרגשי למדינה והאמון במוסדות בציבור היהודי 2007 .....
	איור 37: השפעת מלחמת לבנון על הקשר הרגשי למדינה בקרב תושבי מחוזות חיפה וצפון לעומת שאר המחוזות בציבור
38.....	היהודי 2007 .....
39.....	איור 38: הערכת כושר העמידה האזרחי בקרב תושבי מחוזות חיפה וצפון לעומת שאר המחוזות בציבור היהודי 2007 .....
40.....	איור 39: מעגלי פטריוטיות בציבור הערבי 2007 .....
41.....	איור 40: השפעת מלחמת לבנון על הקשר הרגשי למדינה בציבור הערבי 2007 .....

ביבליוגרפיה

- אלמוג, ע. 2004, **פרידה משרוליק: שינוי ערכים באליטה הישראלית**, חיפה, אוניברסיטת חיפה.
- אריאן, א. 1997, **הרפובליקה הישראלית השנייה: פוליטיקה ומשטר לקראת המאה ה-21**, תל אביב, אוניברסיטת חיפה ; זמורה-ביתן.
- בן עמוס, א. בר-טל, ד. (עורכים), 2004, **פטריוטיזם: אוהבים אותך מולדת**, תל אביב, דיונון.
- ברזילי, ג. יער-יוכטמן, א. סגל, ז. 1994, **בית המשפט העליון בעין החברה הישראלית**, תל אביב, פפירוס.
- גביון, ר. 1999, **ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: מתחים וסיכויים**, תל אביב, הקיבוץ המאוחד.
- דרור, י. 1997, **חידוש הציונות**, ירושלים, הספרייה הציונית.
- דרור, י. 1999, **אריגת עתיד יהודי-ציוני למדינת ישראל: תזכיר למועמדים לתפקיד ראש הממשלה**, ירושלים, המועצה הציונית בישראל.
- הסוכנות היהודית, 2003, **מחשבות ישראל: שיחות עם הוגים וסופרים על יהדות, ציונות וישראל**, ירושלים, הסוכנות היהודית לארץ ישראל.
- עוז, ע. 1998, **כל התקוות: מחשבות על זהות ישראלית**, ירושלים, כתר.
- פרס, י. יער, א. 1998, **בין הסכמה למחלוקת: דמוקרטיה, ביטחון ושלוש בתודעה הישראלית**, ירושלים, המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- רובינשטיין, א. יעקובסון, א. 2003, **ישראל ומשפחת העמים**, תל אביב, שוקן.
- שגב, ת. 1993, **הציונים החדשים**, ירושלים, כתר.
- שפרינצק, א. 2003, **שאלת הערבים בישראל: מפתרון הבעיה לניהולה**, הרצליה, המרכז הבינתחומי.

"Patriotism", in: **International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**, Editors in Chief: Smelser, N.J. Baltes P.B. Volume 16, 2001, Amsterdam, Elsevier.

American Enterprise Institute for Public Policy Research (AEI), 2005, **Polls on Patriotism and Military Service**, [Available on <http://www.aei.org/publicopinion9>].

Antonty, L. 2003, "The Puzzle of Patriotism", **Peace review**, 15:4, pp.379-384.

Berns, W. 2001, **Making Patriots**, Chicago, University of Chicago Press.

Blank, T. P. Schimdt, 2003, "National Identity in a United Germany: Nationalism or Patriotism? An Empirical Test with Representative Data", **Political Psychology**, 24: 2, pp.289-312.

Burbank, H. 2005, "German National Identity: Patriotism and Stigma", **Stanford Undergraduate Research Journal**, 4, pp. 8-12. [Available on <http://www.stanford.edu/group/journal/2003/pdfs/GermanIdentity.pdf>].

Canovan, M. 2000, "Patriotism is not Enough", **British Journal of Political Science**, 30, pp. 413-432.

Gilbert, D. 2003, **Hamilton College Patriotism Poll: Eleven Key Findings**, New York, Hamilton College. [Available on <http://www.hamilton.edu/Levitt/surveys/patriotism/>]

Grodzins, M. 1956, **The Loyal and the Disloyal: Social Boundaries of Patriotism and Treason**, Chicago, The University of Chicago Press.

Huntington, S.P. 2004, **Who Are We?**, New Delhi, Penguin Books

- Institute for Social Research (ISR), 2001, **How America Responds – Part 2**, Michigan, University of Michigan.
- Janowitz, M. 1982, "Patriotism and the U.S. All-Volunteer Military", **Air University Review**, January-February.
- Markell, P. 2000, "Making Affect Safe for Democracy?: On 'Constitutional Patriotism'", **Political Theory**, 28, 1, pp. 38-63.
- McClay, W. M. 2003, "The Mixed Nature of American Patriotism", **Society**, November-December, pp.37-45.
- Moya, M. Morales-Marente, E. 2005, "Psychopolitic reactions to March 11 terrorist attacks", **Revista de Psicologia Social**, 20, 3, pp. 331-350.
- Mummendey, A. A. Klink, R. Brown, 2001, "Nationalism and patriotism: National identification and our-group rejection", **British Journal of Social psychology**, 40, pp.159-172.
- Parker, C.S. 2003, **Shades of Patriotism: Group Identity, National Identity, and Democracy**, Paper prepared for the annual meeting of the American Political Science Association in Pennsylvania. Available on:
http://www.polsci.ucsb.edu/faculty/parker/workingpapers/shades_of_patriotism.pdf.
- Schaar, J.H. 1972, "The case for patriotism", **New American Review**, 17, pp. 59-99.
- Schatz, T.R. & Stauc, E. 1997, "Manifestations of Blind and Constructive Patriotism: Personality Correlates and Individual-Group Relations", In D. Bar-Tel, Staub, E. (eds.), **Patriotism in the Lives of Individuals and Nations**, Chicago, Nelson Hall, pp. 229-245.
- Smith, T.W. Jarkko, L. 2001, **National Pride in Cross-National Perspective**, University of Chicago, National Opinion Research Centre [Available on
<http://www.norc.uchicago.edu/new/part1.pdf>].
- Somerville, J. 1981, "Patriotism and War", **Ethics**, 91, 4, pp. 568-578.
- Stewart, H.L. 1917, "Is Patriotism Immoral", **The American Journal of Sociology**, 22, 5, pp. 616-629.
- Sullivan, J.L. Fried, A. Dietz, M.G. 1992, "Patriotism, Politics, and the Presidential Elections of 1988", **American Journal of Political Science**, 36, 1, pp. 200-234.
- Taylor, M. 1990, "Patriotism, History and the Left in Twentieth-Century Britain", **The Historical Journal**, 33, 4, pp. 971-987.
- Tocqueville, A. 1835/2003, **Democracy in America**, Penguin Books.
- Viroli, M. 1995, **For Love of Country: An Essay on Patriotism and Nationalism**, Oxford, University Press.

מכּוּנֵי וּאֲרֻגּוֹנֵי מַחְקָר:

- ISR – Institute for Social Research at the University of Michigan (www.isr.umich.edu/).
- NES – National Election Survey at the University of Michigan (www.umich.edu/~nes/)
- NORC – National Organization of Research at the University of Chicago (www.norc.uchicago.edu).
- PEW – Research Center for the People and the Press (<http://people-press.org/>).

PRSA – Public Relations Society of America (<http://www.prsa.org/>)

WVS – World Values Survey (<http://www.worldvaluessurvey.org>)

ISSP – International Social Survey Program (<http://www.issp.org>)

AIE – American Enterprise Institute for Public Policy Research (<http://www.aei.org>)

(לערבים) באיזו מידה אתה רואה את עצמך כפטריוט במובנים הבאים:

לא להקריא: מסרב/לא יודע (בגלל סיבות אחרות)/	לא להקריא: לא יודע (כי לא שמעתי על המושג)	לא פטריוט במיוחד / לא פטריוט בכלל	במידה מסוימת	במידה רבה	במידה רבה מאוד

- א4. פטריוט
ישראלי
- ב4. פטריוט
פלסטיני
- ג4. פטריוט ערבי

5. פטריוטיות ישראלית אומרת דברים שונים לאנשים שונים. עד כמה, לפי דעתך, חשובים או לא הדברים הבאים:

לא להקריא: לא יודע/מסרב	כלל לא חשוב	לא כל כך חשוב	חשוב למדי	חשוב מאוד

- א5. לתרום לארגונים חברתיים
הפועלים למען נזקקים
- ב5. להניף דגל ישראל ביום
העצמאות
- ג5. להפגין נגד מדיניות
המסכנת את עתיד
המדינה, גם אם אתה
במיעוט.
- ד5. להיות נכון להילחם למען
המדינה
- ה5. לקנות תוצרת כחול-לבן
- ו5. להקים יישוב חדש בנגב או
בגליל (ליהודים)
- ז5. לכבד את המסורת
היהודית
- ח5. להצביע בבחירות
- ט5. לחיות בארץ

6. פטריוטיות קשורה גם לערכים. כעת אקרא כמה ערכים שיש הטוענים כי הינם קשורים לפטריוטיות ישראלית. עד כמה כל אחד מהם אכן קשור לפטריוטיות ישראלית לדעתך?

קשור מאוד	די קשור	לא כל כך קשור	לגמרי לא קשור	לא להקריא: לא יודע/מסרב

- 6א. ציונות
- 6ב. אהבת הארץ
- 6ג. מורשת נביאי ישראל (ליהודים)
- 6ד. צדק חברתי
- 6ה. קיבוץ גלויות
- 6ו. התנ"ך
- 6ז. השפה העברית
- 6ח. ירושלים

7. כמובן שכולנו מקווים שלא יהיו עוד מלחמות, אבל אם תפרוץ מלחמה נוספת, האם תסכים להילחם למען המדינה?

- 1. אסכים בהחלט
- 2. קרוב לודאי שאסכים
- 3. קרוב לודאי שלא אסכים
- 4. בהחלט לא אסכים
- 5. לא להקריא: לא יודע

8. האם היית מוכן לעבור לגור בארץ אחרת?

- 1. אסכים בהחלט
- 2. אני חושב שכן
- 3. אני חושב שלא
- 4. בהחלט לא אסכים
- 5. לא להקריא: לא יודע

9. מהי הסיבה העיקרית שבגללה תהיה מוכן לעבור לגור בארץ אחרת?

1. המצב הכלכלי	2. ביטחון אישי לך ולמשפחתך
3. שחיתות שלטונית	4. מחסור בסולידאריות חברתית ושוויוניות
5. לא מוכן משום סיבה	6. אחר
	7. <u>לא להקריא</u> : לא יודע

10. כעת אקרא בפניך מספר משפטים. האם תוכל לומר לי האם אתה מסכים או לא מסכים עם כל

אחד מהם?

מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	לא מסכים בכלל	<u>לא להקריא</u> : לא יודע/מסרב

- 10א. אני מעדיף להיות אזרח של מדינת ישראל מאשר אזרח בכל מדינה אחרת בעולם
- 10ב. מרגיז אותי כשמזלזלים ב"תקווה"
- 10ג. יש הצדקה לסרב להילחם במלחמה שאתה מאמין שהיא אינה מוסרית
- 10ד. אני אעודד את ילדי לחיות בארץ, למרות שיש מקומות בטוחים ומשגשגים יותר בהם יוכלו לחיות
- 10ה. מרגיז אותי כשמזלזלים בצפירה ביום הזיכרון לחללי צה"ל
- 10ו. זוהי זכות גדולה ללבוש את מדי צה"ל
- 10ז. באופן כללי, ישראל היא מדינה טובה יותר מרוב המדינות האחרות

11. האם השפיעה מלחמת לבנון האחרונה על הקשר הרגשי שלך למדינה?

1. חיזקה מאוד את הקשר הרגשי	2. חיזקה מעט
3. לא השפיעה	4. החלישה מעט
5. החלישה מאוד	6. <u>לא להקריא</u> : לא יודע

12. כיצד השפיעה מלחמת לבנון האחרונה על מידת אמונך במוסדות הבאים:

לא להקריא: לא יודע/מסרב	החלישה מאוד	החלישה מעט	לא השפיעה	חיזקה מעט	חיזקה מאוד את האמון

12א. הממשלה

12ב. הכנסת

12ג. כוחות

הביטחון

12ד. התקשורת

13. כיצד אתה מעריך את כושר העמידה של האוכלוסייה האזרחית בזמן מלחמת לבנון האחרונה?

2. די טוב

1. טוב מאוד

5. לא להקריא: לא יודע

4. רע

2. די רע